

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

JOHN KENNETH GALBRAITH
A INSTITUCIONÁLNÍ EKONOMIE

Bakalářská práce

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

JOHN KENNETH GALBRAITH
A INSTITUCIONÁLNÍ EKONOMIE

Bakalářská práce

Autor: Jan Famfule

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Řezník, Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: „John Kenneth Galbraith a institucionální ekonomie“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne .....

Podpis .....

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu práce PhDr. Jiřímu Řezníkovi, Ph.D. za obětavou spolupráci při konzultacích této práce.

OBSAH

OBSAH.....	1
ÚVOD.....	3
1. J. K. GALBRAITH A ČESKOSLOVENSKO.....	5
2. ŽIVOTNÍ DRÁHA J. K. GALBRAITHA.....	9
3. K VÝVOJI INSTITUCIONÁLNÍ EKONOMIE.....	17
3.1 Stará institucionální ekonomie.....	17
Thorstein Veblen.....	20
John R. Commons.....	22
Walton Hamilton.....	23
Wesley C. Mitchell.....	24
3.2 Poválečný institucionalismus.....	25
John Kenneth Galbraith.....	26
Robert L. Heilbroner.....	27
Gunnar K. Myrdal.....	27
3.3 Nová institucionální ekonomie.....	28
Ronald H. Coase.....	29
Douglas C. North.....	30
3.4 Závěr.....	30
4. EKONOMICKÝ PŘÍNOS J. K. GALBRAITHA.....	32
4.1 Moderní korporace, moc a konvenční moudrost.....	32
4.2 Koncepce vyvažující síly.....	35
4.3 Nerovnovážná spotřeba a tvorba spotřebitelské poptávky.....	36
4.4 Dvousektorová ekonomika, stát a teorie konvergence.....	38
4.5 Inflace a problém chudoby.....	40
4.6 Kritika.....	42

4.7 Závěr	44
5. J. K. GALBRAITH – INSTITUCIONALISTA NEBO KEYNESIÁNEC?.....	47
ZÁVĚR	51
SUMMARY.....	52
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	53

ÚVOD

Ekonomie vlastnických práv či transakční náklady jsou dnes běžnou součástí ekonomie hlavního proudu a patří jim vlastní kapitoly v mnoha ekonomických učebnicích. Zasloužila se o to škola nové institucionální ekonomie, která datuje své počátky v 60. letech 20. století a která systematicky usiluje o změnu či doplnění neoklasické teorie. Samotný směr institucionalismu je však mnohem starší než jeho nejmladší větev. Dnešní podobu tohoto proudu ekonomického myšlení pomáhalo formovat mnoho význačných osobností, mezi nimi i John Kenneth Galbraith – hlavní představitel poválečného institucionalismu. Jeho život a dílo je tématem této práce.

Téma bylo zvoleno na základě dlouhodobého zájmu o hospodářské dějiny a vývoj ekonomického myšlení. Konkrétní osoba J. K. Galbraitha pak představuje zajímavou kapitolu v této historii, ať už jde o jeho kontroverzní úvahy o společnosti, střet s „konvenční moudrostí“ nebo jeho nezanedbatelný vliv na vládní politiku USA. Motivací ke zpracování tématu byla i absence podobné práce a informací zevrubnějšího charakteru v českém jazyce. Tuzemská literatura, až na výjimky, zmiňuje pouze nejobecnější fakty z Galbraithovy kariéry a vyzdvihuje jen několik významnějších děl či pojmů, jímž dal tento americký ekonom vzniknout. Jedná se např. o Holmanovy *Dějiny ekonomického myšlení*, *Kdo byl kdo : světoví a čeští ekonomové* od Milana Sojky nebo Buchholzovy *Živé myšlenky mrtvých ekonomů*.

Cílem této práce bylo shrnout poznatky o životě J. K. Galbraitha, jeho díle a přínosu pro ekonomickou vědu v kontextu institucionální ekonomie. V závěru práce byla navržena otázka, zda a nakolik lze Galbraitha považovat i za keynesiánského ekonoma. Autor při práci čerpal hlavně z originálních zdrojů v angličtině, neboť česká literatura se podobným tématem nezabývá a naprostá většina Galbraithových knih není do češtiny přeložena. Přínos této práce by měl tedy spočívat i v přiblížení jinak hůře dostupných materiálů českému čtenáři.

Práce byla rozčleněna do pěti kapitol:

První kapitola *J. K. Galbraith a Československo* byla věnována interakci J. K. G. s českým, respektive československým prostředím. Cílem bylo vyhledat a nastínit dílčí epizody Galbraithova života, které se svou podstatou určitým způsobem dotkly českého území.

Druhá kapitola *Životní dráha J. K. Galbraitha* má životopisný charakter. Obecně dostupné „encyklopedické“ fakty o životě J. K. G. byly doplněny o méně přístupné informace z cizojazyčné literatury (např. DUNN, Stephen P. – PRESSMAN, Steven: *The Economic Contributions of John Kenneth Galbraith*) a o zajímavé postřehy z jeho vlastní autobiografie (GALBRAITH, John Kenneth: *A Life in Our Times*).

Třetí kapitola *K vývoji institucionální ekonomie* čtenáře seznámí s podstatou a základními vývojovými etapami institucionalismu, v jehož rámci krystalizovaly i Galbraithovy myšlenky. Úvod do obecné tematiky je důležitým prvkem z hlediska správného pochopení historického kontextu, ve kterém vznikaly nové ekonomické koncepty reagující na novou podobu reality a potřeby hospodářské praxe. Při psaní této části bylo použito zejména následující literatury: MLČOCH, Lubomír: *Institucionální ekonomie*; SOJKA, Milan: *Institucionalismus a nová institucionální ekonomie*; WAWROSZ, Petr: *Thorstein Veblen a americká meziválečná institucionální ekonomie*; cenné postřehy pro tuto práci poskytl sborník JUREČKA, Václav: *Institucionální ekonomie a její pedagogizace*.

Stěžejní část této práce *Ekonomický přínos J. K. Galbraitha* popisuje hlavní témata a problémy, jimž se J. K. G. věnuje a rozebírá ve svých dílech. Cílem pro tuto kapitolu bylo utřídit Galbraithovy myšlenky a rozdělit je na jednotlivá témata, srovnat s ostatními školami a vymezit důležité momenty, které byly podstatné pro další rozvoj institucionální ekonomie i ekonomické vědy jako celku. Další autorovou ambicí bylo vyhledat v Galbraithově díle možná řešení pro předkládané problémy. Přidána byla i obecná kritika jeho východisek z řad ostatních ekonomických škol. Základní literaturou pro tuto kapitolu jsou samotná Galbraithova díla.

Poslední kapitolou *J. K. Galbraith – institucionalista nebo keynesiánek?* chtěl autor vnést do práce trochu polemiky ohledně automatického zařazování J. K. G. mezi institucionální ekonomy a nabídnout pohled na jeho dílo z keynesiánské perspektivy. Hlavními zdroji pro tuto kapitolu byly články z *Journal of Post Keynesian Economics* a *Review of Political Economy*.

1. J. K. GALBRAITH A ČESKOSLOVENSKO

Ačkoli je osoba J. K. Galbraitha spojena s mladší verzí původního institucionalismu, který je téměř výhradně americkou záležitostí a řeší především problémy americké ekonomiky, některé jeho myšlenky se dotkly i osudu ekonomického uspořádání světa a budoucnosti rozporu mezi kapitalismem a socialismem. Jako takové nemohly uniknout pozornosti odborné veřejnosti v Československu. Zvláště pak, když si tento ekonom a výrazná postava politického života v jedné osobě nebral servítky, pokud se týká kritiky americké společnosti. Ovšem, dá-li se konstatovat, že Galbraithovy myšlenky v určitém smyslu vyhovovaly marxistické doktríně a stoupcům teorie konvergence, potom z jiného úhlu inspirovaly i nemarxistické ekonomické myšlení tehdejšího Československa. Nyní zde předkládáme výběr událostí, které J. K. Galbraitha určitým způsobem spojují s českým územím.

Pravděpodobně poprvé se mohli čeští čtenáři seznámit s Galbraithem na stránkách časopisu *Obzor národohospodářský* v září 1949, kde byl uveřejněn krátký referát o Galbraithově příspěvku do sbírky *A Survey of Contemporary Economics* s názvem *Monopoly and the Concentration of Economic Power*. Jednalo se o souhrn a kritiku veškerého dosavadního vědění o otázce monopolů a hospodářské moci. Galbraith, přestože ve svém příspěvku nedospěl k teoretickým závěrům ani k návrhu účinné státní politiky, je zmiňován jako „povolaný odborník k diskuzi o otázkách monopolů“, jenž má za sebou bohaté zkušenosti z vědeckého i veřejného života¹ - paradoxně v době, kdy se nacházel na samém začátku své kariéry.

Necelých deset let poté se Galbraith ocitá blízko českého území, když v roce 1958 podniká cestu do Polska a Jugoslávie, aby zde uskutečnil sérii přednášek. Podle jeho slov se jednalo o první přednášky nemarxistického ekonomy v komunistických zemích². Ve svých poznámkách z této cesty se však o Česku zmiňuje pouze v jedné nelichotivé větě³.

---

¹ [j.]: *Monopoly and the Concentration of Economic Power*. J. K. Galbraith. *Obzor národohospodářský*, roč. 49, č. 1, s. 143.

² GALBRAITH, John Kenneth: *A Life in Our Times*. Boston 1981, s. 350.

³ „It is said here that during the Hungarian revolt everyone behaved like someone else. The Russians behaved like Germans. The Hungarians behaved like Poles. The Poles behaved like Czechs. The Czechs behaved like swine.“ GALBRAITH, J. K.: *Journey to Poland and Yugoslavia*. Cambridge, Massachusetts 1958, s. 58.

Na začátku roku 1967 byl v příloze *Ekonomika* v *Hospodářských novinách* uveřejněn Galbraithův článek s názvem *Plánovaná svoboda*⁴. Situace v Československu byla tehdy velmi nakloněna změnám, se kterými byla spojena i zamýšlená ekonomická reforma. Hospodářské noviny proto v této době projevovaly zvýšený zájem o tematiku zaměřenou na analýzu možných výhod propojení centrálního plánování a částečného uvolnění ve prospěch tržních sil v československé ekonomice. V tomto prostředí se pak dostávalo prostoru i americkým ekonomům. Zvláště pak Galbraithovy myšlenky byly v té době velmi aktuální, neboť jeho právě vydaná kniha *The New Industrial State* (1967) pojednávala problém konvergence tržních a direktivně plánovaných ekonomik.

Galbraithův vliv v Československu dokládá i Václav Klaus ve svých ekonomických textech⁵, když píše, že v době jeho nástupu do Ekonomického ústavu ČSAV (1964) se mezi ekonomy pracujícími na reformě socialistické ekonomiky těšili velké oblibě Berle, Means nebo Galbraith. Ten pak opět zejména svým dílem *The New Industrial State* a v něm rozpracované „teorie konvergence“. Tato teorie neušla pozornosti ani studentům VŠE, kteří v ní spatřovali určitou naději, jak přiblížit československou ekonomiku západním zemím⁶.

Ve stejném roce (1967) se dočkala českého vydání kniha *Společnost hojnosti* (*The Affluent Society*, 1958) v překladu od Josefa Nentvicha. Václav Müller⁷, který napsal předmluvu, vidí knihu jako „*Stylem, literární brilantností [...] vysoce převyšující běžný americký průměr a znamená další průlom do tradice společenskovední produkce v USA.*“ Galbraitha označuje jako „*jednoho z nejvýznamnějších současných amerických ekonomů*“⁸. Přesto předmluva končí konstatováním, že kdyby si byl Galbraith přečetl Marxe, přišel by na choroby americké společnosti daleko dříve.

Teorie konvergence se znovu dostala do popředí ve sporu, jež spolu vedli G. S. Wheeler a J. K. Galbraith v časopise *Politická ekonomie* z roku 1969⁹. Dva američtí ekonomové se zde přeli o výklad role plánu a trhu v kapitalistických a socialistických

---

⁴ GALBRAITH, J. K.: *Plánovaná svoboda*. Hospodářské noviny, 1968, č. 1, příloha *Ekonomika* ve světě, s. 1.

⁵ KLAUS, Václav: *Ekonomický ústav, česká ekonomika a česká ekonomie*. Dostupné online z: <http://www.klaus.cz/clanky/848>, (1. 3. 2011).

⁶ NEZVAL, Pavel: *Setkávání s Galbraithem*. In: JUREČKA, Václav: *Institucionální ekonomie a její pedagogizace*. Ostrava 2008, s. 164.

⁷ V. Müller v 60. letech patřil do skupiny starší generace členů EÚ ČSAV, V. Klaus ho označuje za jednoho ze svých učitelů. KLAUS, V.: *Místo autobiografie: určující momenty a vlivy*. Dostupné online z: <http://media.klaus.cz/files/autobiografie.pdf>, s. 4, (1. 3. 2011).

⁸ GALBRAITH, J. K.: *Společnost hojnosti*. Praha 1967, s. 7.

⁹ GALBRAITH, J. K.: *Poznámka k plánu a trhu*. *Politická ekonomie*, 1969, roč. 17, č. 8, s. 1048-1049.

zemích¹⁰. Do podobné polemiky se s Galbraithem dostal po své emigraci do Švýcarska i Ota Šik na symposiu v Curychu. Když Šik ve svém příspěvku ukázal, že tržní mechanismus je nenahraditelný a plánování vede k byrokratizaci hospodářství, Galbraith oponoval, že byrokratizace v západních zemích není menší a rozhodování korporací již není určováno trhem¹¹. Později prohlásil, že „*on, kapitalistický teoretik, se považuje za lepšího marxistu než je Šik*“¹², tento výrok poté hojně využívala normalizační propaganda ve snaze dokázat „zvrácenost“ Šikova myšlení¹³.

Stejný ročník časopisu *Politická ekonomie* pak obsahuje ještě článek D. Fišera s názvem *Galbraithova teorie vyvažujících sil jako další rozvinutí teorií o trhu*¹⁴, kde se autor zabývá myšlenkami rozvinutými v Galbraithově díle *American Capitalism: The Concept of Countervailing Power* (1952).

Jedna Galbraithova kniha vyšla i ve slovenském překladu od Jána Erbeny. Jedná se o *Economics and the Public Purpose* (1973), slovensky *Ekonomía a spoločenské ciele* vydaná v edici „Diela svetových ekonómov. Rad Buržoázna politická ekonomia“ vydavatelstvom Pravda v roce 1984. Autorka předmluvy, Zdenka Sitárová, vysvětluje, jak má být Galbraithovo dílo chápáno – především jako součást „*krízy celého buržoázneho ekonomického myslenia*“¹⁵, která se neúspěšně snaží reagovat na krizi západního kapitalismu. Autoři jako Galbraith si postupně začínají uvědomovat neudržitelnost „vykořisťovatelského systému“, nicméně je třeba si uvědomit, že buržoazní ekonomové, ač radikální, nejsou schopni vidět pravdu přes svůj třídní zájem¹⁶. V tomto případě, oficiální propaganda není vůči Galbraithovu dílu nikterak smířlivá, jako v případě *Společnosti hojnosti*. Autorka dále například píše, že „[...] Galbraith v jadre nie je „nepriateľ“ kapitalizmu a v súčasnej buržoáznej politickej ekonomii nepredstavuje „revolucionára“. Jeho apológie kapitalizmu je vytríbenejšia, a preto ešte nebezpečnejšia; pomáha oslabovať revolučnosť a dezorientovať robotnícku

---

¹⁰ Více o této debatě ŘEZŇÍK, Jiří: *Polemika mezi J. K. Galbraithem a G. S. Wheelerem o plánu a trhu a některé její historické souvislosti*. In: JUREČKA, V.: c. d., s. 179-190.

¹¹ ŠIK, Ota: *Jarní probuzení - iluze a skutečnost*. Praha 1990, s. 230. Citováno podle JUREČKA, V.: *J. K. Galbraith – Keynesovec a institucionalista (Nástin Galbraithovy životní a vědecké kariéry)*. In: JUREČKA, V.: c. d., s. 196.

¹² ŠIK, O.: c. d., s. 231/ JUREČKA, V.: c. d., s. 196.

¹³ JURČKA, V.: c. d., s. 196.

¹⁴ FIŠER, D.: *Galbraithova teorie vyvažujících sil jako další rozvinutí teorií o trhu*. *Politická ekonomie*, 1969, roč. 17, č. 10, s. 911-920.

¹⁵ Předmluva Z. Sitárové. GALBRAITH, J. K.: *Ekonomía a spoločenské ciele*. Bratislava 1982, s. 19.

¹⁶ Tamtéž, s. 19.

*triedu a pokrokové sily kapitalistického sveta*¹⁷. Poté dodává, že Galbraithovým skutečným cílem je „*záchrana historicky přežitého kapitalizmu*“¹⁸. Nicméně oceňuje, že Galbraith nabízí nové, reálnější postřehy na ekonomickou skutečnost a přehled současných ekonomických teorií, vystihuje tendence a omezení americké ekonomiky a připojuje její kritiku.

Normalizační ekonomické učebnice Galbraitha pojednávaly jako ekonoma, který „*patří do širokého proudu americké pokrokové kulturní a společenskovední inteligence [...] klade si otázku, zda si Američané skutečně přejí tento typ materiálního pokroku*“¹⁹. Po roce 1989 se pak jméno J. K. Galbraitha stalo běžnou součástí učebnic dějin ekonomického myšlení zařazené pod kapitolou „institucionalismus“. Na odkaz jeho a dalších amerických institucionalistů navázala nová institucionální ekonomie, kterou v ČR rozvíjí mnohá odborná pracoviště na vysokých školách. Jmenujme katedru institucionální ekonomie na Národohospodářské fakultě VŠE nebo na Institutu ekonomických studií Fakulty sociálních věd UK. Značný prostor institucionální ekonomii je věnován i v magisterských programech Ekonomicko-správní fakulty MU. Vyšla zde i řada publikací zaměřených na výuku této disciplíny, mezi nimi např. *Institucionální ekonomie* od největší autority české institucionální ekonomie – Lubomíra Mlčocha, *Institucionální ekonomie* od německého autora Stefana Voigta nebo *Nová politická ekonomie* od Martina Gregora, ředitele IES FSV, která se věnuje základním doménám zkoumání nové institucionální ekonomie. Nakonec nesmíme zapomenout zmínit sborník *Institucionální ekonomie a její pedagogizace* vydaný v roce 2008 u příležitosti 100. výročí narození J. K. Galbraitha Vysokou školou báňskou.

---

¹⁷ Předmluva Z. Sitárové. GALBRAITH, J. K.: *Ekonomía a spoločenské ciele*. Bratislava 1982, s. 18.

¹⁸ Tamtéž, s. 19.

¹⁹ *Ekonomická encyklopedie*. Praha 1972, s. 249. Citováno podle NEZVAL, P.: *c. d.*, s. 163.

2. ŽIVOTNÍ DRÁHA J. K. GALBRAITHA

„Každodenní úmorná dřina a rostoucí neochota zemědělců brázdit stále a donekonečna jednotvárný terén Ontaria jednoho přesvědčí, že všechna ostatní práce je snadná. Tato zkušenost z mládí nemůže více kontrastovat s pozdějším životem na Harvardu, kde více než šest vyučovacích hodin týdně bylo považováno za vážné ohrožení akademické svobody.“²⁰

John Kenneth Galbraith se narodil 15. října 1908 ve venkovské osadě Iona Station v jižním Ontariu u severního břehu Erijského jezera. Tato oblast skotské Kanady, do níž spadá i správní oblast Elgin Station, byla po roce 1820 osídlena skotskými imigranty. Galbraith se později vrací ke specifickým místního obyvatelstva ve svém románu *The Scotch* (1964). Rodina byla na zdejší poměry relativně bohatá a otec Archie Galbraith platil za lokální autoritu. Původně učitel, později vedoucí družstevní pojišťovny a aktivní v komunální politice jako člen Ontarijské liberální strany. Jak Galbraith vzpomíná ve svých pamětech, *„většina našich sousedů neznala svůj názor na hlavní politické a jiné otázky, dokud jej otec neposkytl“²¹*. Otec často brávil Kena²² na cesty, ale požadoval od něho i výpomoc na rodinné farmě, což byl důvod Galbraithovy časté absence ve škole. Na podzim 1926 byl Galbraith zapsán na Ontario Agricultural College (dnes University of Guelph) v oboru s velmi prakticky zaměřenou výukou. V té době si přivydělával psaním článků do novin v jeho rodném městě na téma zemědělských inovací. S motivací lepších pracovních vyhlídek však obor změnil na ekonomii zemědělství, neboť s pokračující depresí v roce 1930 došel k závěru, že *„je zbytečné zdokonalovat chov dobytka, který se nedá prodat“²³*. O další rok později graduoval s vyznamenáním.

Během posledního roku studia se přihlásil na aspiranturu University of California v Berkeley a byl přijat. Zde učil kurzy zemědělské ekonomie, zemědělský management

---

²⁰ GALBRAITH, J. K.: *A Life in Our Times*. Boston 1981, s. 3.

²¹ Tamtéž, s. 3.

²² Galbraithovi se od malička říkalo Ken. Jméno John jeho rodina přestala používat, protože jeho strýc, po kterém byl pojmenován, se stal těžkým alkoholikem. DUNN, Stephen P. – PRESSMAN, Steven: *The Economic Contributions of John Kenneth Galbraith*. Review of Political Economy 2005, s. 163.

²³ GALBRAITH, J. K.: *A Life in Our Times*. Boston 1981, s. 15.

a účetnictví. Zároveň pracoval na své disertační práci na téma „Výdaje kalifornských okresů“. Práci obhájil, ovšem bez vyznamenání. „Cílem bylo získat titul.“²⁴

Na svá léta v Berkeley Galbraith vzpomíná jako na jedny z nejlepších. Přesto, když na jaře roku 1934 dostává nabídku asistenta na Harvardu, přijímá (převážně z finančních důvodů) a stěhuje se na východní pobřeží USA. V Cambridge, Massachusetts se rychle zorientuje a začíná navazovat významné konexe. Nejdříve se seznamuje s Josephem Kennedym Jr. a o dva roky později i s jeho mladším bratrem Johnem F. Kennedym. Poprvé se pracovníě dostává do Washingtonu.

Až doposud měl na Galbraitha významný intelektuální vliv pouze Thorstein Veblen, s jehož myšlenkami se seznámil v Berkeley. To se ale mělo brzy změnit. „*Na podzim roku 1936, Keynes zasáhl Harvard jako přílivová vlna.*“²⁵ Nové učení bylo téměř uctíváno, a to zejména mladými ekonomy. I Galbraith se stal vášnivým obdivovatelem *Obecné teorie*, především z toho důvodu, že se objevil konečně někdo s vysvětlením problémů skutečného světa (deprese a nezaměstnanosti) a nabídl jejich řešení.

Při prezidentských volbách v roce 1936 se Galbraith začíná politicky angažovat. Stává se dobrovolníkem v Roosveltově kampani za znovuzvolení prezidentem. Jeden kolega z řad Demokratů poznamenal, že Galbraithova pomoc by měla začít tím, že se stane americkým občanem a půjde také volit²⁶. Tak učinil a několik dní poté se rovněž oženil – s Catherine Merriam Atwater, známou jako „Kitty“. Spolu odcestovali do Anglie, kde měl Galbraith nastoupit na roční odbornou asistenturu na University of Cambridge. Zde získal mnoho cenných akademických kontaktů (např. J. Robinson nebo M. Kalecki). Pravidelně také dojížděl do Londýna na přednášky F. A. Hayeka a L. Robbinse na London School of Economics. S Keynesem se nesetkal, neboť ten se v té době zotavoval ze svého prvního infarktu. Zbytek času novomanželé strávili cestováním po Anglii a Západní Evropě.

V roce 1938 se Galbraith vrací zpět na Harvard a je pověřen vedením komise pro posouzení programů veřejných prací v rámci New Dealu. To znamenalo časté cesty do Washingtonu. O rok později se poprvé osobně setkává s F. D. Roosveltem. Následující rok přichází nová pracovní nabídka, tentokrát na plný úvazek, ve Federaci amerických zemědělských úradů, což podle Galbraithových slov byla „vládou organizovaná lobby

---

²⁴ GALBRAITH, J. K.: *A Life in Our Times*. Boston 1981, s. 22.

²⁵ Tamtéž, s. 67.

²⁶ Tamtéž, s. 70.

ve prospěch zemědělských služeb“²⁷. Jeho výzkum zde spočíval hlavně v prohlížení ročenky Ministerstva zemědělství, a to z důvodu, že jeho nadřízení brzy objevili Galbraithovy výjimečné schopnosti v oblasti písemného projevu. Většinu času pak strávil psaním proslovů, memorand a rezolucí pro tuto organizaci. Jeho schopností si všimli i v prezidentské administrativě před blížícími se volbami v roce 1940. Bílý dům požádal Zemědělský úřad, zda si může Galbraitha vypůjčit a ten souhlasil.

Po útoku na Pearl Harbor a se vstupem USA do války v roce 1941, byl Galbraith povolán do služeb válečné ekonomiky. Bylo zřejmé, že daňové příjmy nebudou stačit na pokrytí válečných výdajů. „*Krásná keynesovská rovnováha mezi celkovou kupní silou a agregátní nabídkou zboží a služeb vypadala jako duha, kterou lze vidět, ale nelze se jí přiblížit.*“²⁸ Přebytek poptávky, který se musel nutně objevit, měl tlačit na růst cen. Úřad pro kontrolu cen byl zřízen s cílem inflaci brzdit a zachovat pod kontrolou zejména ceny strategického zboží.²⁹ Galbraith se stal zástupcem vedoucího tohoto úřadu a díky svému vlivu získal velký podíl na kontrole cen většiny amerického zboží, a to až do roku 1943, kdy byly kontroly zrušeny. Galbraithovo působení v úřadu bylo spojeno s velkým úspěchem, neboť se podařilo dosáhnout výborných výsledků. Národní produkt prudce vzrostl, nezaměstnanost byla na nule a nedostatkovým zbožím se stalo pouze několik spotřebních položek (whisky a benzín). Tento rozmach byl dosažen bez inflace. Po odstranění kontrol ceny vzrostly pouze minimálně (8%), což dokazovalo, že inflační tlaky byly aktivně zvládnuty, nikoli jen dočasně pod kontrolou³⁰. To Galbraitha přesvědčilo, že kontrolou cen a mezd se dá efektivně bojovat proti inflaci a toto řešení propagoval i v poválečných časech, např. v knize *A theory of Price Control* (1952), která byla shrnutím zkušeností z práce v Úřadu pro kontrolu cen.

Poté, co byl úřad kvůli sílícím politickým tlakům rozpuštěn, Galbraith zasedl v redakci časopisu *Fortune*, kde pracoval od roku 1943 do 1948. Zde si díky přísnému editorovi (Henry Luce) vytříbil svůj osobitý spisovatelský styl³¹. Rovněž se v tomto období formují jeho myšlenky ohledně role korporací v americké ekonomice a toho, jak velké firmy skutečně jednají a jaké dopady na společnost mají jejich rozhodnutí. Sílí u

---

²⁷ GALBRAITH, J. K.: *A Life in Our Times*. Boston 1981, s. 98.

²⁸ Tamtéž, s. 163.

²⁹ JUREČKA, V.: *c. d.*, s. 192.

³⁰ GALBRAITH, J. K.: *A Life in Our Times*. Boston 1981, s. 171. Také GALBRAITH, J. K.: *A theory of Price Control*. Cambridge 1952. Citováno podle DUNN, S. P. – PRESSMAN, S.: *c. d.*, s. 166.

³¹ *Conversations with History: John Kenneth Galbraith*. Rozhovor s J. K. Galbraithem z roku 1986, dostupné online z: <http://www.youtube.com/watch?v=jNgfIH5pyxg>, (4. 3. 2011).

něho potřeba překonat nedostatky neoklasických teorií, jež jsou prezentovány v ekonomických učebnicích.

Na podzim roku 1944 byl Galbraith angažován v dalším vládním úkolu. Tentokrát měl ve skupině pod G. Ballem analyzovat dopady strategického bombardování na německou válečnou ekonomiku. Ze studie vyplynul zajímavý závěr, že bombardování bylo velmi neúčinné, až kontraproduktivní, neboť zničeny byly především menší podniky a fabriky ve velkých městech sloužící civilním účelům, zatímco vojenské továrny vybudované mimo velkoměsta zůstaly nedotčeny. Mnoho lidí, kteří tímto bombardováním přišli o práci, později navýšili řady dělníků právě ve válečné výrobě. V této souvislosti se Galbraith zúčastňoval i výslechu prominentů nacistického režimu (např. Albert Speer). Zpráva byla publikována v *US Strategic Bombing Survey* (1945). O rok později se ujal stejného úkolu, tentokrát s cílem zhodnocení dopadů na japonskou ekonomiku.

Galbraith se znovu vrací k akademickému životu na Harvard v roce 1948. Přednáší, již jako profesor, zemědělskou ekonomii a hospodářskou organizaci, jeho zájem je však už nyní upřen jiným směrem. Daleko více se věnuje politice a psaní. Brzy vychází jeho dvě knihy. Jednou z nich je již zmíněná *A Theory of Price Control* (1952), kde zužitkoval své odborné kompetence spolu se zkušenostmi z Úřadu pro kontrolu cen. Kniha byla velmi dobře oceněna recenzenty a Galbraith ji považoval za jednu ze svých nejlepších prací. Nesetkala se však s větším čtenářským ohlasem. Galbraith poté konstatuje, že „člověk může strávit život psaním odborně vysoce oceňovaných knih, které však nikdo nebude číst“. Rozhodl se, že propříště se bude obracet k širšímu publiku a na rozdíl od jiných toho později nikdy nelitoval³². Toho je dokonalým příkladem jeho druhá kniha vydaná ve stejném roce. *American Capitalism: The Concept of Countervailing Power* (1952) vzbudila zájem široké ekonomické veřejnosti³³. Další, dnes již klasickou prací o příčinách krachu na akciovém trhu ve 20. letech, je kniha *The Great Crash, 1929* (1955).

Mezitím vzrůstá i Galbraithova politická angažovanost. V roce 1952 je členem týmu poradců prezidentského kandidáta Adlai Stevensona. Náplní jeho práce je opět psaní

---

³²GALBRAITH, J. K.: *A Life in Our Times*. Boston 1981, s. 174-175.

³³ Tímto a dalšími díly se budeme zabývat v kapitole „Ekonomický přínos J. K. Galbraitha.“

proslovů. Ve volných chvílích Stevensona, který byl velmi skeptický k deficitům veřejných financí, učí základům keynesiánské ekonomie³⁴.

V létě roku 1955 si Galbraith zařizuje roční volno a odjíždí do Švýcarska. Má v plánu napsat knihu pojednávající o chudobě. Podniká i svou první cestu do Indie, kde se setkává s chudobou na vlastní oči a je pravděpodobné, že tato zkušenost ho inspirovala v budoucí tvorbě. Práce na knize je ovšem přerušena povinnostmi spojenými s druhou Stevensonovou kampaní na post prezidenta³⁵.

Plánovaná kniha s názvem *The Affluent Society* (Společnost hojnosti, 1958) byla dokončena roku 1958 a stala se již druhým Galbraithovým dílem na seznamu best-sellerů. Spolu s Harringtonovou knihou *The Other America* (1962) se jednalo o dílo, které pomohlo dostat téma chudoby uprostřed hojnosti do popředí zájmu americké veřejnosti a vyvrcholilo vyhlášením „války proti chudobě“ prezidentem Johnsonem v roce 1964³⁶. Po dokončení *Affluent Society* v květnu 1958 byl Galbraith pozván Varšavskou univerzitou a Polskou ekonomickou společností, aby podnikl sérii přednášek po Polsku, kterou posléze rozšířil i na Jugoslávii. Při této cestě po Střední a Východní Evropě strávil hodně času s M. Kaleckim, kterého znal už od pobytu v Anglii. V zápiscích z cesty *Journey to Poland and Yugoslavia* (1958) Galbraith hodnotí úroveň polské ekonomiky i kvality života lidí vesměs pozitivně, ačkoli ho znepokojuje jeho jednotvárnost³⁷. Z této cesty je také Galbraithovi mylně připisován známý citát: „*Kapitalismus je vykořisťování člověka člověkem. V komunismu je tomu přesně naopak.*“³⁸

Na podzim roku 1959 je Galbraith na Harvardu vyznamenán titulem „Paul M. Warburg Chair in Economics“ a poté dostává volno, aby mohl pracovat na pokračování díla *Affluent Society*, jenž ponese jméno *The New Industrial State*. Práce na knize je však přerušena zvolením Johna F. Kennedyho prezidentem USA v lednu 1961. John F. Kennedy, který s Galbraithem ještě jako senátor konzultoval ekonomické otázky, se nyní zabýval myšlenkou, že Galbraitha učiní šéfem svých ekonomických poradců. Ten však usiloval o post vzdálenější rutinní práci v Bílém domě. Navíc se mu nelíbila

---

³⁴ DUNN, S. P. – PRESSMAN, S.: *c. d.*, s. 168.

³⁵ Časem jejich vztah se Stevensonem ochladl a Galbraith začal aktivně podporovat Johna F. Kennedyho.

³⁶ DUNN, S. P. – PRESSMAN, S.: *c. d.*, s. 167.

³⁷ GALBRAITH, J. K.: *Journey to Poland and Yugoslavia*. Cambridge, Massachusetts 1958, s. 57.

³⁸ Ve skutečnosti je tento citát mnohem starší a Galbraith původně píše (GALBRAITH, 1958), že toto rčení je v Polsku oblíbené. Později si ve svých pamětech již tento citát přivlastňuje. GALBRAITH, J. K.: *A Life in Our Times*. Boston 1981, s. 352.

představa, že bude nyní vykonávat s nepatrnou autoritou to, co před dvaceti lety dělal se značnou pravomocí. Nakonec dosáhl svého, když ho po krátké době Kennedy jmenuje velvyslancem v Indii³⁹. Galbraith však připouští, že problém svého působení v prezidentské kanceláři vznikl i na základě logické tendence novinářů identifikovat jeho povětšinou kontroverzní ekonomické teorie s oficiální doktrínou Bílého domu. Kennedy byl tedy podle Galbraithových slov rád, že ho může zaměstnávat ve své administrativě, zvláště pak, když vykonával svou práci „v bezpečné vzdálenosti, jako třeba v Indii“⁴⁰.

Z Indie Galbraith posílá telegramy, ve kterých Kennedyho varuje před vzrůstajícím angažmá USA ve Vietnamu, před operací v zátocě Sviní na Kubě i před tajnými operacemi CIA na území Indie, které jsou špatně vnímány indickou veřejností. Píše zde také svých několik knih. Kromě zápisků, které budou později vydány jako *Ambassador's Journal: A Personal Account of the Kennedy Years* (1969), také román *The Scotch* (1964) nebo knihu pojednávající o historii indického malířství *Indian Painting: The Scene, Themes and Legends* (1968), kterou napsal společně s M. S. Randhowem. Na jeho doporučení, první dáma USA, Jacqueline Kennedy podnikla diplomatické cesty do Indie a Pákistánu. Díky této návštěvě Galbraith navazuje úzké vztahy s indickým premiérem Néhrúem a získává na něho větší vliv⁴¹. Později premiérovi radí i v ekonomických otázkách týkajících se rozvoje Indie.

Krátce po Kennedyho smrti Galbraith rezignuje na post ambasadora a vrací se do USA, aby opět učil na Harvardu a dokončil *The New Industrial State* (1967). Jeho role poradce při prezidentském úřadu pokračuje i za následujícího prezidenta Lyndona Johnsona. Jeho rady prezidentovi se týkají především otázky snížení chudoby v USA a eskalujícího konfliktu ve Vietnamu, ke kterému je Galbraith velmi skeptický. V roce 1964 je Johnsonem jmenován do pracovní skupiny Bílého domu zodpovědné za válku proti chudobě⁴². Nicméně, se silícím konfliktem ve Vietnamu se Galbraith s Johnsonem rozchází a stává se vůdcem protiválečného hnutí. Publikuje např. *How to Get Out of Vietnam: A Workable Solution on the Worst Problem of our Time* (1967), kde požaduje

---

³⁹ Pozor na záměnu s diplomatem Francisem J. Galbraithem, který byl v 60. a 70. letech velvyslancem v Indonésii a Singapuru a stal se i součástí plánu StB podněcovat puč v Indonésii. ZÍDEK, Petr: *S lodí, jež dováží boj a fámou*. Lidové noviny, příloha Orientace, s. 1 (25. 9. 2010). S Johnem K. Galbraithem však nemá nic společného.

⁴⁰ GALBRAITH, J. K.: *A Life in Our Times*. Boston 1981, s. 389.

⁴¹ Tamtéž, s. 411.

⁴² White House Task Force responsible for formulating a war on poverty.

stažení amerických vojáků z otevřeného terénu do velkých měst a hájení defenzivních pozic v pobřežních oblastech. O dva roky později v díle *How To Control the Military* (1969) vysvětluje propojení armády se zbrojním průmyslem a jejich vliv na formulování vládní politiky USA a národních zájmů. Další jeho kniha *Who Needs the Democrats, and What it Takes to be Needed* (1970) pojednává o tom, jak reformovat Demokratickou stranu tak, aby se stala opravdovou alternativou Republikánům. Mezitím se angažuje v nominační kampani senátora Eugena McCarthyho na prezidenta. Ten oproti L. Johnsonovi, který obhájí svůj post z předchozího období, nabízí jasně protiválečnou agendu⁴³. V roce 1972 dále pracuje jako delegát pro senátora George McGovern⁴⁴, v roce 1976 se podílí na prezidentské kampani Morrise Udalla⁴⁵ a v roce 1980 na kampani Edwarda Kennedyho⁴⁶. Žádný z těchto kandidátů nakonec neuspěl v primárních volbách Demokratické strany ani ve všeobecných prezidentských volbách. Galbraithův politický vliv tak od konce 60. let až do 80. let postupně slábne.

Na druhé straně je Galbraith velmi aktivní v akademické, spisovatelské, ale i mediální oblasti. Např. pro BBC v 70. letech natáčí sérii patnácti dokumentů, ve kterých se věnuje ekonomickému vývoji 20. století – *The Age of Uncertainty* a vydává stejnojmennou knihu. Přiblížení ekonomie veřejnosti přispěl i dílem *Almost Everyone's Guide to Economics* (1978). Jinými důležitými díly ze 70. let jsou *Economics and the Public Purpose* (1973) nebo *The Nature of Mass Poverty* (1979). V roce 1975 Galbraith opouští Harvard.

Od začátku 70. let se také Galbraithovi začíná dostávat většího profesního uznání. V roce 1972 je zvolen prezidentem Americké ekonomické asociace. Ve své prezidentské řeči kritizuje současné ekonomické myšlení za ignorování mocenských vztahů v ekonomice vedoucí k tvorbě irelevantních teorií a zanedbávání snahy zkoumat, jak funguje skutečný svět. V roce 1976 je mu udělena Veblen-Commonsova cena od Asociace evoluční ekonomie. O dva roky později pomáhá založit *Journal of Post Keynesian Economics* a stává se předsedou čestné redakční rady tohoto prestižního

---

⁴³ Eugene McCarthy však v roce 1968 primární volby Demokratické strany prohrává. Po zavraždění Roberta F. Kennedyho a po stažení Johnsonovy kandidatury se stává hlavním demokratickým kandidátem Hubert Humphrey. Ten ovšem prohrává volby s republikánským kandidátem R. Nixonem.

⁴⁴ Opět odpůrce války ve Vietnamu a budoucí (neúspěšný) kandidát na prezidenta proti R. Nixonovi v prezidentských volbách roku 1972.

⁴⁵ Mo Udall jako liberální alternativa k J. Carterovi však primární volby opět prohrává.

⁴⁶ Ted Kennedy v primárkách neuspěl proti J. Carterovi, toho však v prezidentských volbách drtivě porazil R. Reagan.

časopisu, který se brzy stal hlavní publikací pro post-keynesiánské ekonomy. V roce 1982 je zvolen (jako první ekonom) členem prestižní Americké akademie umění a literatury a o dva roky později i jejím prezidentem.

80. a 90. léta Galbraith věnoval hlavně spisovatelské činnosti. V knize *The Anatomy of Power* (1983) vysvětluje povahu moci a její vztah k ekonomickému a politickému systému, *Economics in Perspective: The Critical History* (1987) je zase spojením dějin hospodářských politik s dějinami ekonomického myšlení. Hospodářské dějiny USA jsou tématem i několika dalších knih, mezi nimi *A Journey Through Economic Time: Firsthand View* (1994) nebo *Name-dropping: From F.D.R. On* (1999). Neopouští však ani svůj oblíbený námět chudoby. V knihách *The Culture of Contentment* (1992) nebo *The Good Society: The Human Agenda* (1996) zkoumá podstatu sníženého zájmu řešit otázku chudoby na konci 20. století.

John Kenneth Galbraith zemřel 29. dubna 2006 v Cambridge, Massachusetts. Na jeho kontě je 30 knih (nepočítaje neekonomickou literaturu) a cca 390 článků v odborných periodikách. Jako jeden z mála lidí byl oceněn prezidentskou medailí Svobody dvakrát, v roce 1946 a 2000, za ekonomické zásluhy.

Galbraithův život byl bohatý nejen jeho úspěchy v politické kariéře a veřejné správě, ale i svým dílem, které mělo nemalý vliv na odbornou veřejnost několika generací, jakož i na formování ekonomických politik USA. Jeho práce rovněž přispěla k rozvoji jednoho směru ekonomických teorií – institucionální ekonomie, kde bývá vnímán jako jeden z jejích hlavních představitelů. Abychom pochopili, v čem spočívá Galbraithův význam v tomto odvětví ekonomické teorie, je nutné tento směr nejdříve samostatně pojednat. Institutionalismus, jeho vývoj a základní charakteristika je tématem následující kapitoly.

3. K VÝVOJI INSTITUCIONÁLNÍ EKONOMIE

Institucionální ekonomie nebo také institucionalismus je směr ekonomického myšlení 20. století s kořeny ve Spojených státech amerických, který usiluje o přiblížení ekonomických teorií co nejbližší ekonomické realitě. Institucionalismus je nejčastěji rozdělován chronologicky dle vývojových etap. Dělí se na tzv. starý institucionalismus Veblenovské větve a novou institucionální ekonomii. Mezi těmito dvěma etapami bývá někdy vymezen ještě tzv. neo-institucionalismus či poválečný institucionalismus. Představuje pojítka mezi oběma směry institucionalismu, ale je daleko více spřízněn s myšlenkami starých institucionalistů, ze kterých vychází a dále je rozpracovává. Tento vývojový mezičlánek je však v literatuře velmi často opomíjen, především proto, že je primárně spojen téměř výhradně se jménem J. K. Galbraitha. Ten je často zmiňován nezávisle na institucionální ekonomii. Možná i proto, že sám sebe profiloval jako „horlivého keynesiánce“⁴⁷. Přesto je s tímto směrem výrazně spjat a je proto nutné uvést několikero základních charakteristik a nastínit vývoj tohoto proudu ekonomického myšlení jakož i jeho významné představitele.

3.1 STARÁ INSTITUCIONÁLNÍ EKONOMIE

Stará institucionální ekonomie, americký institucionalismus (Holman), starý institucionalismus či stará škola (Buchholz), původní institucionální ekonomie (Stanfield)⁴⁸ nebo tradiční institucionalismus (Sojka) jsou vše pojmy užívané pro označení ekonomického směru, který podle Sojky vzniká ve 20. letech 20. století, podle Wawrosze v roce 1899 s vydáním Veblenovy *Teorie zahálčivé třídy* (viz dále), podle Holmana se však vyvíjí již od 90. let 19. století spolu se zájmem o instituce a o jejich úlohu v ekonomickém procesu⁴⁹. Termín „americký institucionalismus“ je používán proto, že jeho vývoj je spjat výhradně s americkým územím. V Evropě bychom sice mohli považovat za institucionalisty R.H.Tawneyho, Grahama Wollase, Harolda

---

⁴⁷ Zemřel ekonom Galbraith. iHNed.cz, 2. 5. 2006, <http://hn.ihned.cz/c1-18358260-zemrel-ekonom-galbraith>, (15. 3. 2011).

⁴⁸ V angličtině „original institutional economics“.

⁴⁹ HOLMAN, Robert a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha, C. H. Beck 2005. s. 316.

Laskiho, J.A.Hobsona, Henryho Claye⁵⁰ nebo William Beveridge, je však nutné zmínit, že se jednalo spíše o kontakty amerických institucionalistů na London School of Economics než o zástupce tohoto směru v čistém slova smyslu. Evropské ekonomické myšlení tehdy inklinovalo spíše k socialistickým koncepcím, ke kterým se naopak USA stavěly odmítavě. Proto zde bylo nalezeno východisko právě v institucionalismu T. Veblena.⁵¹

Co je tedy institucionalismus? Institucionalismus je v první řadě reakcí na prudké, strukturální změny v americkém hospodářství koncem 19. století. Tento překotný vývoj spojený zejména s tzv. druhou průmyslovou revolucí s sebou přinesl nejen bezprecedentní hospodářský růst a bohatnutí společnosti, ale také např. prohlubující se rozdíl mezi příjmovými kategoriemi, nástup velkých korporací využívajících nové technologie nebo oddělení rozhodování od vlastnictví. Tváří v tvář těmto změnám kvalitativního charakteru spousta ekonomů nabyla přesvědčení, že dosavadní ekonomická teorie zastarala a je zapotřebí nové teorie, která zohlední v ekonomice dříve neexistující jevy. V tomto směru je institucionalismus kritikou do té doby převládajícího neoklasického paradigmatu.

Kritika vychází zejména z odlišného pohledu na metodologická východiska, s nimiž má ekonomická teorie pracovat. Dosavadní analýza podle institucionalistů opomíjela vliv spousty faktorů. To zejména kvůli metodologickému individualismu, který své zkoumání začíná stavět na jakémisi racionálním ekonomickém člověku v institucionálním vakuu, jenž je oproštěn od všech společensko-kulturních, právních a zvykových vlivů. Kritika je namířena také na abstraktně deduktivní charakter neoklasické teorie, pojetí rovnováhy, stacionarity a zejména na naprostou ignoranci úlohy institucí v ekonomice i ekonomické (tedy neoklasické) teorii. V takovéto teorii se pak nutně projevuje deficit zobrazování skutečnosti a vzdaluje ekonomii od reálného světa.⁵²

---

⁵⁰ Jeho dílo *Economics: An Introduction for the General Reader* (1916) se do určité míry stalo učebnicí amerických institucionalistů.

⁵¹ WAWROSZ, Petr: *Thorstein Veblen a americká meziválečná institucionální ekonomie*. Dokument pdf, dostupné online z: <http://nf.vse.cz/download/veda/workshops/veblen.pdf>, s. 21.

⁵² Podle Sojky institucionalisté také tvrdí, že neoklasická teorie není čistě pozitivní, ale propaguje „určitou filozofii se soustavou hodnot jí vlastní“. SOJKA, Milan: *Institucionalismus a nová institucionální ekonomie*. Politická ekonomie, roč. 1999, č. 4, s. 508.

Co jsou však instituce, které jsou zde tolik zdůrazňovány? Představují výchozí prvek analýzy⁵³. Jejich pojetí je však velmi široké a není cílem této kapitoly zkoumat různé varianty definic tohoto termínu. Použijme tedy reprezentativní definici L. Mlčocha: „*Instituce jsou jakékoliv omezení, které utváří ekonomické chování lidí. Jinak řečeno jsou instituce množinami pravidel ovládajících jednání*“⁵⁴. Dělíme je na formální a neformální, přičemž za formální instituce můžeme označit např. zákonné normy, občanská práva, ústavu či vlastnictví. Neformální instituce pak mohou nabývat podoby zvyků, jazyka či obecně kultury společnosti. Instituce jsou proměnlivé v čase.

Institucionalisté soudili, že instituce jsou sice relativně stabilní, ale historicky proměnlivé⁵⁵. Musí se adaptovat, změnit či zaniknout pokud v nových podmínkách přestanou vyhovovat. Nejvhodnější metodou zkoumání institucí a jejich „evolučního“ vývoje je pak empiricko-induktivní metoda, což institucionalismus metodologicky spojuje s německou historickou školou a naopak vymezuje oproti neoklasické abstraktně deduktivní metodě. Spor o metodu se odehrával ještě v jedné rovině, a to v přístupu individualistickém kontra kolektivistickém. V této polemice institucionalisté opět „dělí“ přístup obhajovaný německou historickou školou, tj. metodologický kolektivismus. Tvrdí, že se člověk rodí do sítě (formálních i neformálních) institucí a společenské struktury. Ta formuje, popřípadě omezuje jeho přirozené „maximalizační pud“, které neoklasická ekonomie přiřkla imaginární postavě zvané „homo economicus“. Stejného odmítnutí jako člověk ekonomický se dočkalo i neoklasické pojetí trhu. Je chápán nikoli jako „*nástroj optimální alokace zdrojů*“, ale jako „*společenská instituce, jejíž efektivnost je podmíněna konkrétním institucionálním uspořádáním společnosti a ekonomiky*“⁵⁶.

Co však kromě kritiky institucionalismus přináší? Především jiné pojetí ekonomické analýzy. Odhlíží od tradičních ekonomických kategorií jako jsou renta, zisk, důchod, kapitál a sleduje zákony, etiku a instituce dané společnosti. Pokud neoklasická ekonomie při svém studiu ekonomiky abstrahuje od exogenních vlivů, pak institucionální ekonomie studuje právě tyto vlivy. Můžeme zde nalézt i vliv universalismu O. Spanna, který pojímá ekonomii jako organický celek, v němž

---

⁵³ HOLMAN, R.: *c. d.*, s. 318.

⁵⁴ MLČOCH, Lubomír: *Institucionální ekonomie*. Praha, Karolinum 2005. s. 29.

⁵⁵ Doslov M. Petrouška k Veblenově Teorii zahálčivé třídy. VEBLEN, T.: *Teorie zahálčivé třídy*. Praha 1999, s. 317.

⁵⁶ SOJKA, Milan: *c. d.*, s. 508.

individuum není rozhodující a do jehož studia se musí zapojit všechny vědy⁵⁷. Požadavek na interdisciplinární přístup v institucionální ekonomii plyne jak z širokého pojetí institucí, tak i z faktu, že „*tato škola vychází z analogií ekonomie s biologií (evolucionismus, adaptace) a s právní vědou (legální rámec hospodaření)*“⁵⁸.

V Hegelově filozofii, z níž vychází historická škola, je individuum podřízeno národu a jeho cílům⁵⁹. V ekonomickém pojetí je pak rozhodující role přiřčena státu. Po vzoru historické školy, s níž institucionalismus sdílí výše zmíněné metody a přístup ke studiu ekonomie, je tento směr značně intervencionisticky orientován (averze k laissez-faire, sklon bránit určité skupiny), neboť důraz na kolektivitu inklinuje k postojům, které chtějí ke společnosti přistupovat „shora“⁶⁰. Jelikož ekonomický rozvoj lze podle institucionalistů stimulovat správným nastavením institucí, přičemž trh a stát je vnímán jako společenská instituce, ústí institucionalistické koncepce často do společenských reforem⁶¹.

Thorstein Veblen

Thorstein Bunde Veblen (1857-1929) byl americký sociolog a ekonom. Je považován za zakladatele amerického institucionalismu. Je také představitel tzv. behaviorálního institucionalismu (zájem především o neformální instituce, pravidla chování). Původně studoval filozofii a poté působil na mnoha amerických univerzitách. Jeho pedagogická kariéra však nebyla příliš úspěšná. Podle svědectví nesrozumitelně mumlal a snažil se limitovat návštěvnost svých přednášek tím, že dával pouze známky „C“, čímž odrazoval aspiranty na členství v prestižním studentském klubu Phi Beta Kappa⁶².

Jeho sláva je založena především na jeho spisovatelské činnosti. Nejvýznamnějším dílem se stala *Teorie zahálčivé třídy* (The Theory of the Leisure Class, 1899). Podrobuje v ní americkou společnost ostré kritice. Zmiňuje tzv. „okázalou“ či „demonstrativní spotřebu“ (později přeformulována do podoby demonstračního efektu či Veblenova efektu), který se projevuje u bohatších

---

⁵⁷ KADEŘÁBKOVÁ, Božena – SOJKA, Milan: *Stručné dějiny ekonomických teorií*. Praha 2008. s. 3.

⁵⁸ MLČOCH, L.: *c. d.*, s. 11.

⁵⁹ KADEŘÁBKOVÁ, B. – SOJKA, M.: *c. d.*, s. 31.

⁶⁰ LOUŽEK, Marek: *Spor o metodu mezi rakouskou ekonomickou školou a německou historickou školou jako nejvýznamnější metodologický spor v dějinách ekonomie*. Politická ekonomie, roč. 1999, č. 4, s. 542.

⁶¹ SOJKA, M.: *c. d.*, s. 508.

⁶² BUCHHOLZ, Todd G.: *Živé myšlenky mrtvých ekonomů*. Praha 1993. s. 156.

společenských vrstev. Popírá jím Marshallův zákon poptávky, resp. poptávkové křivky, když tvrdí, že růst ceny statku může vyvolat růst poptávaného množství tohoto statku. Další pilíř neoklasické ekonomie zpochybňuje tím, že u pracovníků předpokládá i jinou motivaci k práci než mzdovou. Např. inženýrům a kvalifikovaným pracovníkům Veblen přisuzuje určitý „pud tvořivosti“, který tyto nutí zlepšovat a řešit praktické problémy bez ohledu na zisk – „instituce industrie“. Proti nim ovšem vymezuje druhou skupinu – „instituci businessu“, která se naopak často staví do cesty rozvoje produktivních sil v úsilí o dosažení co nejvyššího zisku. Tato koncepce je rozvinuta v knize *Theory of Business Enterprise* (1904).

Podobně, jako rozpor mezi inženýry/vědci a podnikateli/spekulanty, existuje ještě další konflikt. Na jedné straně stojí technologický pokrok, jehož byl Veblen velkým obdivovatelem a který je, podobně jako pro Saint-Simona nebo Marxe, motorem sociálně ekonomického rozvoje. Na druhé straně pak stojí „konzervatismus stávajícího řádu“, který brání změnám, jenž by mohly otrást stávajícími institucemi a postavením „zahálčivé třídy“ charakteristické svou okázalou spotřebou⁶³. Na základě tohoto rozporu rozlišuje progresivní a konzervativní instituce.

Ačkoli Veblen neuznával německou historickou školu a nepřisuzoval ji status vědy⁶⁴, je to právě ona, ze které vycházel a s níž můžeme v jeho díle najít nejvýraznější spojitost, především pak v důrazu na empirii. Dále je v jeho díle patrný vliv darwinismu (popř. „evolucionismu“), když mluví o „přirozeném výběru institucí“ a ještě více, když odmítá „obecné“ nadčasově platné ekonomické zákony, aby předmětem zkoumání učinil „*nikoliv jev, nikoliv stav, ale proces*“⁶⁵.

Pokud bychom se měli vrátit k „methodenstreitu“ a kolektivistickému východisku amerického institucionalismu, jehož byl Veblen zakladatelem, pak jeho argument v této rovině zní zhruba takto: „Člověk je tvor společenský (nikoliv výhradně individuální a racionálně kalkulující, neboť podstata konzumentovy volby je především tradice, obyčej, zvyk) a přirozeným prostředím, v němž se ekonomické rozhodování odehrává, je prostředí sociální a zejména institucionální“. „Východiskem ekonomických

---

⁶³ SOJKA, M.: *c. d.*, s. 510.

⁶⁴ MLČOCH, L.: *c. d.*, s. 11.

⁶⁵ GÓRSKI, J. – SIERPINSKI, W.: *Historia powszechnej myśli ekonomicznej 1870-1950*. Varšava 1987, s. 139. Citováno z VEBLEN, T.: *c. d.*, s. 316.

zkoumání nemůže být zkoumání racionálně hospodařícího individua, ale studium obecně uznaných pravidel a principů jednání – tedy institucí.“⁶⁶

Co se týče samotného T. Veblena, jeho vědecký přínos je uznán spíše v rámci sociologie, jejíž obor obohatil o nové pojmy a termíny označující mnohé sociální jevy, spíš než mezi ekonomy, kde je povětšinou vnímán jako „velký kritik“, který však nezanechal žádné řešení.

John R. Commons

Pokud Veblen formuloval základní filosofická a metodologická východiska institucionalismu, tak jeho následovníci se již zabývali vztahem ekonomie a práva, formulovali teoretické základy reformních opatření pro správné nastavení formálních institucí a postarali se o jejich uvedení do praxe.

John R. Commons (1862-1945) je představitelem „právního institucionalismu“, také „institucionálního konstruktivismu“. Na University of Wisconsin, kde působil v letech 1904-1933, kolem sebe vytvořil skupinu mladých ekonomů (mezi nimi i J. K. Galbraith⁶⁷), kteří později dál rozvíjeli tradici institucionalismu, jehož „základnou“ byla ve svých počátcích právě Wisconsinská Univerzita.

Na rozdíl od Veblena je zájem J. R. Commonse zaměřen na formální instituce. Jeho výzkum byl spojen se studiem empirických dat, např. několika desetiletí studií soudních rozhodnutí, které použil při výstavbě svého díla *Institucionální ekonomie* (Institutional Economics, 1934), v němž se pokusil o systematizaci institucionální ekonomie a o její vystředění mainstreamového „psychologismu“ v ekonomii.⁶⁸ Při své snaze o reformulaci ekonomie mimo jiné hledal skryté významy ve všech významných ekonomických dílech od Locka, přes Quesnaye až po Veblena. V tomto díle také poprvé pracuje s pojmy důležitými pro budoucí vývoj institucionální ekonomie, např. „transakce“ nebo „working rules“ – tzv. pravidla hry. Dalším důležitým konceptem je „reasonable value“ – teorie rozumné ceny. Jde o první institucionální výklad cenové tvorby. Podle Commonse cena vzniká na základě „vyjednávání a postupného sblížení“

---

⁶⁶ GÓRSKI, J. – SIERPINSKI, W.: *c. d.*, s. 140/VEBLEN, T.: *c. d.*, s. 317.

⁶⁷ Tuto informaci uvádí Holman, nepodařilo se ji však ověřit z více zdrojů. Do roku 1933 studoval Galbraith bakalářský a navazující magisterský program zemědělské univerzity v Guelphu a není známo, že by do svých 25 let opustil Kanadu. S myšlenkami institucionalismu se navíc seznamuje až během své aspirantury v Berkeley (viz předchozí kapitola).

⁶⁸ MLČOCH, L.: *c. d.*, s. 13.

stanovisek účastníků transakce“ a nikoliv prostřednictvím tržního mechanismu. Na konci je pak cena „výsledkem dohody, nad jejíž regulérností bdí nejvyšší soud země“⁶⁹. Jinými významnými díly je *The Distribution of Wealth* (1893) nebo *Legal Foundations of Capitalism* (1926).

Commonsovo vidění světa bylo také podstatně pozitivnější než u Veblena. Věřil, že nedostatky ekonomiky (které v nových podmínkách trh není schopen řešit) lze „korigovat prostřednictvím promyšlených institucionálních reforem“⁷⁰. Svým členstvím v mnoha vládních komisích byl pak aktivním budovatelem počátků státu blahobytu⁷¹, a to na státní i federální úrovni.

J. R. Commons se především zasadil o inkorporaci práva do ekonomie. Podílel se ale i na formulaci obecných principů a praktickém řešení problémů pracovního trhu a pracovního zákonodárství. „*Doslova a do písmene tak vytvářel nové instituce*“⁷². Commonsův přínos oceňují mnozí ekonomové. Např. Alvin Hansen jeho zásluhám o rozvoj americké ekonomiky věnuje prostor ve sborníku vydaném při příležitosti Commonsových 70. narozenin (v roce 1932).⁷³

Walton Hamilton

Walton Hale Hamilton (1881-1958) byl právník a institucionalista. V rámci New Dealu pracoval v agentuře pro cenovou regulaci (NRAB), dále byl ředitelem Oddělení výzkumu a statistiky Výboru sociálního zabezpečení (BRSSB).⁷⁴ Samotný termín „institucionální ekonomie“ byl přitom poprvé zmíněn roku 1919 právě W. Hamiltonem v příspěvku „Institucionální přístup k ekonomické teorii“ na konferenci Americké ekonomické asociace. V tomto příspěvku mj. Hamilton zdůrazňuje vliv institucí na lidské jednání a vyzývá k vytvoření alternativní teorie k tehdejší neoklasické teorii. Konstatuje, že ekonomická věda musí jít dále než za koupi a prodej.⁷⁵

---

⁶⁹ SOJKA, M.: *c. d.*, s. 512.

⁷⁰ Tamtéž, s. 511.

⁷¹ Dějiny státu blahobytu v USA začínají rokem 1935, kdy Commonsova skupina bojuje za přijetí Zákona o sociálním zabezpečení. SOJKA, M.: *c. d.*, s. 510.

⁷² WAWROSZ, P.: *c. d.*, s. 28.

⁷³ Tamtéž, s. 35.

⁷⁴ Regulace cen uplatňované v rámci New Dealu obvykle vedly k nedostatku statků, na agregátní úrovni tedy ke stagnaci hrubého domácího produktu. Paradoxně tak depresi spíše prohlubovaly. Vznik regulačních agentur podobných NRA byl později shledán protiústavním.

⁷⁵ WAWROSZ, P.: *c. d.*, s. 28.

Na Yale University se uděluje jeho cena za „článek s významným dopadem na studium a porozumění regulační politice“⁷⁶.

Wesley C. Mitchell

Wesley Clair Mitchell (1874-1948) je dalším v řadě „otců“ institucionální ekonomie. Stejně jako ostatní následovníci T. Veblena usiloval o to, aby se ekonomická teorie co nejvíce přiblížila realitě. Kládl důraz na analýzu statistických údajů, na provázání ekonomie s jinými disciplínami atd. Výrazně se však u něho projevuje slabina, za kterou byli staří institucionalisté ostře kritizováni. Jde o tzv. „měření bez teorie“, které sice pracuje s fakticky přesnými daty, není ale schopné své závěry zobecnit, natož pak zformulovat ekonomický zákon.⁷⁷ Na druhou stranu byl spoluzakladatelem důležitého výzkumného centra „National Bureau of Economic Research“ (NBER). Skupina institucionalistů sdružených kolem NBER, v jejímž čele byl právě Mitchell, chtěla zejména omezit neefektivnost v podnikové sféře, eliminovat plýtvání v určitých odvětvích ekonomiky, zlepšovat podnikový management, zlepšit sběr a shromažďování ekonomických informací.⁷⁸ Hlavním tématem jeho prací byl však výzkum hospodářských cyklů. Za jeho nejvýznamnější díla jsou proto považována *Business Cycles and their Causes* (1913) a *Business Cycles: The Problem and its Settings* (1927). Mitchellův přínos ekonomii je uznán také na poli zpracování statistických údajů. Jeho žákem byl např. Simon Kuznets, významný americký ekonom⁷⁹, který zdokonalil systém národního účetnictví, práci statistických úřadů apod.

Nezpochybnitelný přínos měli i další představitelé z řad staré institucionální ekonomie, jmenujme např. Adolfa Berleho a G. C. Mease, kteří zkoumali činnost amerických podniků. Druhý ze jmenovaných mimo jiné prokázal oddělení řízení od vlastnictví ve velkých korporacích.. Neměli bychom opomenout J. M. Clarka, syna slavného J. B. Clarka, který navrhl určitý koncept reálné dokonalé konkurence a nazval ji „workable competition“, tzv. operabilní konkurence. Byl také předchůdcem principu

---

⁷⁶ Viz <http://yale-jreg.org/hamiltonprize>, (21. 2. 2011).

⁷⁷ Mezi největší kritiky patřil Lionel Robbins. JAMES, Émile: *Dějiny ekonomického myšlení 20. století*. Praha 1968, s. 92.

⁷⁸ WAWROSZ, P.: *c. d.*, s.

⁷⁹ Nositel Nobelovy ceny za empiricky podloženou interpretaci ekonomického růstu, vedoucí k novému a hlubšímu pochopení ekonomických a společenských struktur a procesů rozvoje.

akcelerace, který později proslavil J. M. Keynes. Je nutné zmínit i jméno C. E. Ayrese, vlivného pedagoga na Texas University v Austinu.

Vliv starého institucionalismu vrcholil v 30. letech, kdy byly jeho koncepty vtěleny i do Roosveltova reformního programu New Deal. Na této agendě participovali především Simon Patten, Walton Hamilton, G. C. Means, R. Tugwell nebo J. R. Commons. Od té doby však vliv institucionalismu slábne.

V institucionalismu existují dvě pojetí institucí. Sociálně psychologické, které vychází z T. Veblena a právní pojetí, které se odvíjí od díla J. R. Commonse. Pro příští rozvoj institucionální ekonomie je důležité hlavně Commonsovo pojetí, které později výrazně převážilo.

3.2 POVÁLEČNÝ INSTITUCIONALISMUS

Mnoho autorů, včetně L. Mlčocha, rozděluje vývoj institucionalismu na dvě etapy, respektive na dvě školy. Předválečný vývoj označuje jako starý institucionalismus a soudobý vývoj označuje jako novou institucionální ekonomii, popřípadě neo-institucionalismus, přičemž do této etapy chronologicky zahrnuje i poválečný vývoj institucionalistických myšlenek. J. K. Galbraith pak bývá zařazen do jedné ze dvou kategorií. Poválečný institucionalismus však lze vymezit jako samostatný vývojový článek, neboť starý institucionalismus vyvrcholil a utichl již v období před druhou světovou válkou, zejména ve 30. letech. Jednou z příčin tohoto „úpadku“ bylo, jak zmiňuje Wawrosz, že americkým institucionalistům se nikdy nepodařilo, i kvůli široce pojatému poli zkoumání institucí, vytvořit konzistentní teoretický koncept, který by reálně dokázal konkurovat neoklasické teorii, jak se o to jeho představitelé pokoušeli. V tomto směru byl institucionalismus přehlušen nastupujícím keynesiánstvím, které mělo mnoho společných rysů s institucionalismem a které výše zmíněné problémy dokázalo postihnout a vytvořit tak ucelený systém⁸⁰. Nicméně renesance starého institucionalismu po druhé světové válce měla ještě velmi daleko k současné/nové institucionální ekonomii a vracela se spíše ke staré škole. Proto je v této práci poválečnému institucionalismu věnována samostatná kapitola, neboť se

---

⁸⁰ WAWROSZ, P: *c. d.*, s. 29.

starou školou nesouvisí především chronologicky, zatímco s novou se neidentifikuje metodologicky. Tematicky pak protíná oblasti zkoumání obou směrů.

John Kenneth Galbraith

Dominantní postavou poválečného institucionalismu je bezpochyby John Kenneth Galbraith. Jeho život a dílo viz 2., 4. a 5. kapitola této práce. Zde zmíníme jeho postavu pouze v historické kontinuitě a v návaznosti na starý institucionalismus.

J. K. Galbraith navazuje zejména na myšlenky T. Veblena. Pokud bychom měli určit společné znaky jejich díla, potom je to u obou autorů významná role technologického pokroku, který je hlavním činitelem ekonomického vývoje (patrný vliv i C. E. Ayrese⁸¹). Vymezení jedné elitní vrstvy ve společnosti je dalším společným prvkem. U Veblena je to „zahálčivá třída“, která má dostatečnou moc, aby mohla obhajovat konzervativní instituce, v Galbraithově díle tuto vrstvu představuje „technostruktura“, která je sice iniciátorem pokroku, zároveň však disponuje schopností udržet si svou moc a status ve společnosti. S Veblenovým „konzervatismem stávajícího řádu“ koreluje spíše Galbraithův slavný pojem „konvenční moudrost“, zatímco s Galbraithovým zájmem o moc korporací a růst role státu v ekonomice je spojen s Veblenovým konceptem politické moci v područí businessu. Stejně jako Veblen (a další institucionalisté, např. W. Hamilton) se J. K. Galbraith domníval, že neoklasická teorie se hodila v dobách malých manufaktur, ale ne v období velkých firem, tzn. „*pro situaci, kterou by soudobá ekonomie označila za oligopolní trhy*“⁸².

V Galbraithově díle je však patrná i spojitost s novou institucionální ekonomikou. V jistém smyslu je Galbraith preteoretikem znalostní ekonomiky (moc technostruktury založena na lidském kapitálu), modelu principál-agent (asymetrie informací a kolize zájmů mezi manažery a vlastníky) nebo eliminace trhu dlouhodobými smlouvami („*na trzích, kde převažují moderní korporace, platí dohodnuté, relativně stálé ceny*“⁸³). Z Galbraithových úvah o vytlačování trhu plánovitým sektorem se v pojetí nové

---

⁸¹ Ayres parafrázuje Veblena, když rozvíjí myšlenku, že pokroku brání zastaralé instituce. „*The tenacity of institutional traditions is likewise a generally admitted fact. [...] In short their [people's] value judgements derive from the institutional traditions of the past and they abhor technological progress because it has lead the modern world to break with those traditions. Unfortunately, but inevitably, it has not been a clean break.*“ AYRES, Clarence E.: *The Theory of Economic Progress*. Chapter XII, The Strategy of Progress. Dostupné online z: <http://cas.umkc.edu/econ/Institutional/Readings/Ayres/tep/TEP.html>, (17. 3. 2011).

⁸² WAWROSZ, P: *c. d.*, s. 22.

⁸³ SOJKA, M.: *c. d.*, s. 516.

institucionální ekonomie patrně stal dnes již klasický Coaseho koncept vzniku firmy, kde firma, jakožto organizovaná struktura představuje alternativu k chaotickému tržnímu hospodářství.

Robert L. Heilbroner

Sojka zmiňuje R. Heilbronera (1919-2005) jako jednoho z těch, co po druhé světové válce obohatili institucionální ekonomii. Heilbroner graduoval na Harvardu v r. 1940, ale jeho kariéra byla svázána s působením na New School University v New Yorku. Doktorát získal za práci *The Making of Economic Society* a jeho kurzy se týkaly zejména dějin ekonomického myšlení, jejichž důležitost zdůrazňoval stejně jako J. K. Galbraith. Za války sloužil v armádě a pracoval pod Galbraithem v Úřadu pro kontrolu cen. Můžeme se tedy domnívat, že právě odtud mohl být Heilbroner ovlivněn Galbraithovými „neoinstitucionálními“ myšlenkami.

Mezi více než dvaceti knihami, které napsal, vyniká zejména *The Worldly Philosophers: The Lives, Times and Ideas of the Great Economic Thinkers* (1953). Po Samuelsnově *Ekonomii* se stala tato učebnice ekonomických teorií nejprodávanější ekonomickou knihou.⁸⁴ Heilbroner přišel se způsobem klasifikace ekonomik, rozlišoval tradiční, příkazovou, tržní a smíšenou ekonomiku.

Gunnar K. Myrdal

Gunnar Karl Myrdal (1898-1987) byl švédský ekonom, který se během své vědecké kariéry dopracoval od švédské školy ekonomické teorie až k vlastní, specifické variantě institucionalismu⁸⁵. Důležitá je jeho práce v oblasti řešení problematiky rozvojových zemí. Je nositelem Nobelovy ceny za ekonomii společně s F. A. Hayekem z roku 1974, a to za průkopnickou práci v teorii peněz a ekonomických kolísání a za pronikavou analýzu vzájemné závislosti ekonomických, společenských a institucionálních jevů. Podle Myrdala jsou v ekonomice důležitější institucionální faktory než tržní síly.

---

⁸⁴ Viz *Robert Heilbroner*. Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Heilbroner, (22. 2. 2011).

⁸⁵ SOJKA, M.: c. d., s. 517.

Mezi jeho díla patří např. *Economic Theory and Underdeveloped Regions* (1957) nebo *An American Dilemma: The Negro Problem and Modern Democracy* (1944), které mělo vliv na rozhodnutí Nejvyššího soudu USA v otázce rasové segregace⁸⁶.

3.3 NOVÁ INSTITUCIONÁLNÍ EKONOMIE

Nová institucionální ekonomie (NIE) nebo nový institucionalismus (Sojka), někdy také ekonomie transakčních nákladů (Mlčoch) či teorie vlastnických práv (Sojka). To jsou označení, pod kterými lze najít současnou etapu vývoje institucionální ekonomické teorie.

NIE se rozvíjí od 60. let, zformování jednotného programu však, podle Sojky, nastává až v 80. letech. Noví institucionalisté studují instituce, ale „*používají nástrojů Marshallovy dílny, které staří institucionalisté odvrhli*“⁸⁷. Jedná se o odklon od metodologického kolektivismu směrem k metodologickému individualismu. Již zde není patrné úsilí o nahrazení neoklasického přístupu, ale spíše o jeho doplnění. To je zapříčiněno tím, že si starý institucionalismus (i díky poválečnému oživení jeho myšlenek) získával své příznivce i mezi ekonomy hlavního proudu, kteří se však dosavadních metod nechtěli vzdát. Původní institucionalismus dostává novou podobu a je obohacen o nová pole zkoumání. K tradičnímu technologickému pokroku se přidává „teorie firmy založená na schopnostech“, Galbraithův „plánovitý sektor“ nahrazuje Coaseovo pojetí firmy jako alternativy trhu. Rozpracování se dostává i Commonsovým „transakcím“, které se v podobě „transakčních nákladů“ stávají ústředním tématem NIE. Přibývají nové oblasti zkoumání, především vlastnická práva, teorie zastupování, asymetrie informací, nejistota a z ní plynoucí neracionalita nebo teorie institucionální změny. Z neoklasické ekonomie si naopak NIE ponechala maximalizaci užitku ekonomických subjektů odehrávající se v prostředí a za podmínek daných omezení. V jejím pojetí se však jedná o koncept „uspokojujícího jednání“, které existuje v podmínkách omezené racionality.

---

⁸⁶ Případ „Brown v. Board of Education“ z roku 1954.

⁸⁷ BUCHHOLZ, T. G.: *c. d.*, s. 153.

Ronald H. Coase

Ronald Harry Coase (1910) je britský ekonom, považován za zakladatele NIE a nositel Nobelovy ceny za ekonomii, za přínos pro rozvoj nové vědní disciplíny na pomezí ekonomie a práva a za příspěvek k objasnění principů vytváření institucionální struktury ekonomiky.

Proslavil se zejména článkem *Povaha firmy* (The Nature of the Firm, 1937), v němž se věnuje problému transakčních nákladů, které v žádném případě nejsou nulové, jak předpokládá tradiční teorie. Jejich opomenutí v ekonomické teorii zanechává mnoho jevů nevysvětlených, včetně samotného vzniku firmy⁸⁸. Výše transakčních nákladů se odvíjí od nastavení institucí v dané společnosti a ovlivňuje rozhodnutí o založení (či nezaložení) firmy. Ta potom nevzniká jako produkt trhu, nýbrž jako jeho alternativa, respektive snaha vyhnout se vysokým transakčním nákladům cenového mechanismu. To je evidentní na příkladu pracovního trhu, kde se uzavírají smlouvy dlouhodobějšího charakteru mezi zaměstnanci a zaměstnavateli právě se záměrem vyhnout se každodennímu propouštění/nabírání nových zaměstnanců v závislosti na změnách nabídky a poptávky⁸⁹.

Druhým zásadním článkem byl *Problém společenských nákladů* (The Problem of Social Cost, 1960), jehož původní cíl byl polemizovat s Pigouovým pojetím externalit. Dokazoval, že všeobecně přijímaný požadavek na vládní zásah (obyčejně pomocí daní) není nutný, pokud jsou dobře vymezena vlastnická práva. To je také podstatou Coaseova teorému⁹⁰. Dalším přínosem tohoto článku bylo poukázání na skutečnost, že se na trhu neobchoduje ani tak s konkrétními předměty, jako s vlastnickými právy na ekonomické statky. V tomto pojetí je pak efektivnost závislá především na právním systému.

Význam Coaseova díla pro novou institucionální ekonomii byl objeven a dále rozpracován až v 70. a 80. letech O. Williamsonem.

---

⁸⁸ COASE, Ronald H.: *Prize Lecture*. Přednáška k památce Alfreda Nobela, 1991. Dostupné online z: http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1991/coase-lecture.html, (22. 2. 2011).

⁸⁹ JÁNOŠÍKOVÁ, Ivana: *Smluvní teorie firmy*. In: JUREČKA, V.: c. d., s. 121.

⁹⁰ Teze, „že v systému s nulovými transakčními náklady [...] povede smlouvání mezi jednotlivými stranami k uzavření takových dohod, jež budou maximalizovat bohatství bez ohledu na původní rozdělení vlastnických práv., SOJKA, M.: c. d., s. 522.

Douglas C. North

Douglas Cecil North (1920) je autorem v současnosti nejběžnějšího vymezení institucí, včetně jejich dělení na formální a neformální. Toto pojetí respektuje i L. Mlčoch. D. C. North je nositelem Nobelovy ceny za ekonomii z roku 1993, za průkopnickou práci při analýze transakčních nákladů a v jejich odrazu v růstu vlády a za vytvoření obecného modelu institucionálních změn a jeho aplikaci na hospodářské dějiny západní civilizace.

North reprezentuje proud, který „se zrodil jako generalizace role institucí v procesu historického času“⁹¹. Je také autorem konceptu „path dependancy“.

Dalšími významnými představiteli NIE jsou Oliver E. Williamson, Kenneth Arrow, Armen A. Alchain, Harold Demsetz, Llewellyn, Macaulay, Posner, Polinski, Becker, Barnard, Chandler, Hodgson a další. V ČR je to pak kromě prof. Mlčocha např. M. Gregor.

3.4 ZÁVĚR

Frank K. Knight⁹² sice kritizoval institucionalisty, kteří s ním na Chicago University taktéž působili (např. Veblen a Mitchell), ale jeho žáci (Friedman, Becker a další) daleko více pracovali s empirickými daty⁹³. Tito byli do jisté míry otevření připomínkám ze strany institucionalismu a ve svých pozdějších dílech nebyli tak ortodoxní jako jejich učitelé. Ostatně „imperiální ekonomie“ G. Beckera usilující o ekonomickou analýzu rodiny, lidských zdrojů, zločinu apod. je do jisté míry institucionálním přístupem. Ten musí brát do úvahy prostředí, v němž se dané vztahy odehrávají. F. A. Hayek již v roce 1944 ve své knize *Cesta do otroctví* připouští a lituje, že zanedbáváním systematického studia forem právních institucí se v mnoha sférách zbytečně snižovala či zcela zničila efektivita trhu⁹⁴.

---

⁹¹ MLČOCH, L.: *c. d.*, s. 17.

⁹² Představitel Chicagské školy, učitel pozdějších monetaristů.

⁹³ Viz Friedmanova analýza 18ti ekonomických cyklů v jeho slavném díle *A Monetary History of the United States, 1867-1960* (1963).

⁹⁴ HAYEK, F. A.: *Cesta do otroctví*. Brno 2007, s. 49.

Institucionální ekonomie přispěla k oživení debaty o všeobecně přijímaných ekonomických předpokladech i k přehodnocení určitých ekonomických oblastí, jež byly donedávna zkoumány pomocí zjednodušených neoklasických modelů fungujících pouze na základě předem stanovených předpokladů. Její „viditelnou“ zásluhou je např. dnešní podoba „Marshallových nůžek“, kde průběhy křivek zohlednily Veblenovu demonstrativní spotřebu a mnoho dalších modifikací. W. M. Dugger o institucionalismu píše: *„Occamova břitva je v neoklasických rukou používána k odříznutí všech matoucích pochybností, po kterých institucionalisté horoucně touží a které se neoklasikům oškliví.“*⁹⁵

Vliv institucionální ekonomie na dnešní pojetí ekonomické vědy je velmi patrný a dokazuje, že je důležité zabývat se jejím vývojem jakož i jejími představiteli, kteří každý po svém přispěli ke zformování dnešní podoby tohoto směru. Následující kapitola pojednává o díle a ekonomickém přínosu pravděpodobně nejznámějšího institucionalisty po druhé světové válce – J. K. Galbraitha.

---

⁹⁵ Citováno podle: JUREČKA, V.: *Proč studovat a vyučovat institucionální ekonomii?* In: JUREČKA, V.: *c. d.*, s. 57.

4. EKONOMICKÝ PŘÍNOS J. K. GALBRAITHA

„Ti, kdo věří, že prodavač novin ze sousedství a General Motors jsou bratři stejně podléhající silám trhu [...], mohou věřit všemu.“⁹⁶

V této kapitole se budeme zabývat především Galbraithovým dílem, jeho myšlenkami a inovacemi, které obohatily ekonomickou disciplínu, stejně tak jako nazírání na určité jevy a nové problémy kapitalistické ekonomiky. Rozdělení kapitoly provedeme podle tematických oblastí, kterými se Galbraith zabývá, od poměrně abstraktních problémů metodologického rázu, jako je jeho střet s konvenční moudrostí či kritika mainstreamové ekonomie, až po zcela technické záležitosti makroekonomické politiky, jako je řešení inflace nebo chudoby. Rozdělení bude částečně kopírovat i chronologický vývoj Galbraithových teorií rozebíraných především v jeho trilogii nejznámějších děl (*American Capitalism, Affluent Society, The New Industrial State*). Cílem je však podat strukturovaný přehled Galbraithova díla nezávisle na roku vydání jednotlivých knih a pokusit se o sumarizaci jeho přínosu pro institucionální ekonomii, její vývoj a připojit i základní kritiku z řad akademiků a přívrženců jiných ekonomických škol.

4.1 MODERNÍ KORPORACE, MOC A KONVENČNÍ

MOUDROST

„Zvládnutí Marshalla nebylo od věci. Aby člověk věděl, co je správně, musí nejdřív dobře vědět, co je špatně.“⁹⁷

J. K. Galbraith bývá v rámci institucionální ekonomie uznáván především díky svému přínosu v oblasti zkoumání technologického pokroku a role moci v ekonomice. Vysoce koncentrovaná ekonomická moc (ve spojení s technologiemi) a její důsledky jsou též prvkem spojujícím všechna tři Galbraithova hlavní díla. Dokazuje, že právě faktor moci se musí dostávat větší vědecké pozornosti a nesmí být ekonomii hlavního proudu zanedbáván. Galbraith (stejně jako celá stará institucionální ekonomie) rovněž

---

⁹⁶ GALBRAITH, J. K.: *A Life in Our Times*. Boston 1981, s. 514.

⁹⁷ „To have mastered Marshall was a good thing. To know what is right, one must have a firm grasp on what is wrong.“ Tamtéž, s. 29.

nabízí alternativní pojetí ekonomiky samotné. V souladu s Veblenem, Ayresem a dalšími definuje ekonomiku jako „*vyvíjející se soubor technologických vztahů a struktury moci, který reguluje technologický vývoj*“⁹⁸. Tedy jde o vývoj kontrolovaný institucemi.

Ekonomika vnímaná jako proces nepřetržitého vývoje, prošla po velké hospodářské krizi v 30. letech a zejména po druhé světové válce (což Galbraith zdůrazňuje) dramatickými změnami, které zásluhou technologického pokroku daly vzniknout novým formám tržních struktur. Zatímco na začátku 20. století se velkopodnikání omezovalo pouze na ta odvětví, která vyžadovala značný provozní kapitál (např. těžářství, ocelářství, železnice), v poválečné ekonomice začaly vznikat rozsáhlé korporace působící v nejrozmanitějších oborech, včetně těch, které byly kdysi doménou maloobchodníků (např. potravin, zábavní průmysl). V 60. letech tak byla téměř polovina americké výroby zajišťována pěti sty největších společností⁹⁹. Tyto firmy podle Galbraitha nejsou bezmocnými hráči, kteří plní pouze požadavky spotřebitele, neboť oligopolní trhy, na kterých fungují jsou oproštěny od konkurenční soutěže. Již Hamilton trval na tom, že „*korporace jako systém vládnutí je daleko vzdálena rané formě kapitalistické firmy a že je zapotřebí nové kreativní interpretace a výzkumu této monumentálně důležité institucionální mutace*“¹⁰⁰. Galbraith taktéž považuje neoklasický přístup, který zdůrazňuje soutěživost podnikatelů, náležitě zdrženlivý stát a vyloučení z trhu v případě neefektivnosti, za zastaralý pohled platný pouze pro určité období v hospodářském vývoji, které již bylo překonáno. Tvrdí, že takovýto pohled neodpovídá realitě, ba ji přímo zkresluje. „*Dnes jsou firmy, které vyrábí a prodávají většinu zboží a služeb rozsáhlé byrokracie ovládané profesionálními manažery*“¹⁰¹. Ty zákonitě disponují daleko větší mocí na trhu, jak proti svým konkurentům, tak proti spotřebiteli a neplatí pro ně tudíž mikroekonomické zákony v neoklasickém pojetí firmy.

Galbraith usiluje o změnu přístupu k celé ekonomické vědě ve stejné míře, jako se mění prostředí, které tato věda zkoumá. V této souvislosti není jeho terčem pouze neoklasická ekonomie, nýbrž obecně akademické prostředí, které konzervativně hájí

---

⁹⁸ STANFIELD, J. R. – WRENN, M.: *John Kenneth Galbraith and original institutional economics*. Journal of Post Keynesian Economics, 2005, roč. 28, č. 1, s. 34.

⁹⁹ GALBRAITH, J. K.: *Plánovaná svoboda*. Hospodářské noviny, 1968, č. 1, příloha Ekonomika ve světě, s. 1.

¹⁰⁰ STANFIELD, J. R. – WRENN, M.: *c. d.*, s. 30.

¹⁰¹ DUNN, S. P. – PRESSMAN, S.: *c. d.*, s. 170.

zastaralé přístupy a neusiluje o progresivní reakci teorie na měnící se praxi. Používá pro ně termín „conventional wisdom“¹⁰², česky konvenční moudrost, jejímiž aspekty se zabývá především v díle *Společnost hojnosti*. Na historických příkladech ilustruje střet událostí s konvenční moudrostí, kterážto reaguje změnou institucí se značným zpožděním. Posun ve vnímání institucí v různých dobách se odehrává více či méně navzdory dosud obhajovanému pořádku. Zmíňme například instituci otroctví, která byla dlouho považována za nedílnou součást mezinárodního obchodu a snaha o její zrušení byla vnímána jako nepřijatelná intervence vedoucí ke snížení efektivity tržního mechanismu¹⁰³. Instituce volného trhu, jako všechny ostatní, podle Galbraitha podléhá historicky rozdílným definicím, přesto se dominantní proud ekonomie drží stále stejných vysvětlení ekonomických jevů a nedokáže do svého výkladu zabudovat kvalitativní změny zapříčiněné společensko-ekonomickým vývojem. Vysvětlování společenského života tak téměř vždy naráží na spor mezi tím, co je podstatné a tím, co je pouze přijatelné. „*Publikum všeho ražení tleská nejvíce tomu, co se mu líbí. A společenská pojednání jsou stále více ovlivňována zkouškou obecného souhlasu než zkouškou pravdy.*“¹⁰⁴

Galbraith tvrdí, že zanedbáváním analýzy moci a změn ekonomie nedokázala dát spolehlivé odpovědi na mnoho konkrétních otázek. Jedná se např. o nadbytečné úsilí o technologickou inovaci v oblasti zbytných statků, neschopnost hospodářského růstu vyřešit přetrvávající sociální problémy, nadměrná produkce soukromých statků oproti nedostatečné produkci statků veřejných, absence reakce moderních korporací a mezinárodních institucí na tlak veřejného mínění a další problémy.

Ačkoli by se mohlo zdát, že je Galbraith nesmiřitelným odpůrcem neoklasické ekonomie, ve svých pozdějších pracích připouští větší smířlivost k této teorii. Oceňuje neoklasiky za jejich předchozí úsilí, bez kterého by se ve svých úvahách neobešel¹⁰⁵. Přesto Galbraith vyvinul zcela nový teoretický systém, který podává alternativní vysvětlení fungování reálné ekonomiky.

---

¹⁰² Pod pojmem konvenční moudrost Galbraith rozumí soubor stabilních, široce akceptovaných idejí, jež v některé době požívají vážnosti pro svou přijatelnost. GALBRAITH, J. K.: *Společnost hojnosti*. Praha 1967, s. 30.

¹⁰³ SVOBODA, František: *Za obzor neoklasické ekonomie: Cesta k principům nové institucionální ekonomie*. Politická ekonomie, 2007, roč. 55, č. 4, s. 561.

¹⁰⁴ GALBRAITH, J. K.: *Společnost hojnosti*. Praha 1967, s. 28.

¹⁰⁵ GALBRAITH, J. K.: *The new Industrial State*. Boston 1969, s. 402.

4.2 KONCEPCE VYVAŽUJÍCÍ SÍLY

„Význam malého počtu velkých korporací v americké ekonomice nemůže být nikým popírán, s výjimkou těch, kdo mají pozoruhodnou odolnost vůči statistickým důkazům nebo zvláštní schopnost je manipulovat.“¹⁰⁶

Ekonomika s významnou úlohou velkých korporací se vyznačuje jistým typem tržního selhání, kterým je nedokonalá konkurence. V takovém prostředí mizí konkurenční soutěž, neboť trh je ovládán několika málo výrobci, kteří mají moc určit cenu produkce vysoko nad mezní a průměrné náklady. Dochází tak k neefektivní alokaci zdrojů a selhává zde tržní mechanismus, který by za podmínek dokonalé konkurence poskytl trhu rovnovážnou cenu ($P = MR = MC$). V díle *American Capitalism: The Concept of Countervailing Power* (1952) však Galbraith přináší nový pohled na tržní rovnováhu, která je uskutečněna navzdory absenci samoregulačních sil.

Tam, kde se koncentruje velká ekonomická síla, se podle Galbraitha automaticky zformuje síla protivažná, aby té první čelila nebo ji kontrolovala. Nevytvoří se však na straně nabídky, nýbrž na opačné straně, na straně spotřebitelů. Tuto sílu Galbraith označuje termínem „countervailing power“, česky vyvažující síla. *„Dlouhodobý trend koncentrace průmyslu do rukou několika málo vlastníků s sebou přinesl nejen silné prodejce, jak předpokládají ekonomové, ale i silné kupující.“¹⁰⁷* *„The first begets the second“¹⁰⁸* neboli jedna síla plodí druhou, píše Galbraith. Svazy maloobchodníků jsou na straně poptávky obrannou silou proti vykořisťování ze strany monopolistického dodavatele, naopak mocné společnosti jako např. General Motors (GM) můžeme vnímat jako reakci na monopol velkých ocelářských firem, vůči kterým vystupuje GM jako odběratel. Nejvýraznějším příkladem vyvažující síly je trh práce, kde ekonomická moc velkých korporací dala vzniknout odpovědi v podobě silných odborových svazů. Galbraith, samozřejmě empiricky, dokazuje i opačnou tendenci. *„Tam, kde se průmyslová odvětví přibližují konkurenční soutěži, nalézáme většinou slabší odbory.“¹⁰⁹*

---

¹⁰⁶ GALBRAITH, J. K.: *American Capitalism: The Concept of Countervailing Power*. Harmondsworth, Middlesex 1963, s. 123.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 125.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 125.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 129.

Existence moderních korporací nemusí být v Galbraithově pojetí nikterak zhoubná. Jejich vznik hrál klíčovou roli v obrovském hospodářském rozmachu USA po druhé světové válce¹¹⁰. V Schumpeterově tradici také argumentuje, že jsou zdrojem technologického pokroku a inovací a tím přispívají ke zvyšování všeobecného životního standardu. Zejména pak nabádá k obezřetnosti před zaváděním politik na podporu větší konkurence (greater competition policy) či politik zaměřených na rozbití monopolů. Takováto opatření, vedená snahou o oslabení monopolní síly a obnovení efektivity trhu, mohou daleko spíše narušit utvořenou rovnováhu mezi velkými organizacemi ve prospěch jedné z nich, nehledě na to, že tato opatření, jakými jsou např. antitrustové zákony, nemají a nikdy neměla na velké korporace větší dopad¹¹¹. Namísto toho Galbraith navrhuje, aby stát adekvátně podporoval vznik vyvažujících sil, např. odborových hnutí.

Navzájem se vyvažující síly takto udržují systém funkční a zajišťují makroekonomickou stabilitu, vzniká tak rovnováha v čistě ekonomickém smyslu, nicméně chybí mechanismus schopný zajistit rovnováhu společenskou.

4.3 NEROVNOVÁŽNÁ SPOTŘEBA A TVORBA SPOTŘEBITELSKÉ POPTÁVKY

Společenská nerovnováha je Galbraithem spatřována hlavně v nerovném poměru rozdělování výdajů ve společnosti („expenditure imbalance“). Produkce zaměřená na soukromou spotřebu je podle obecného názoru příčinou vzestupu národního blahobytu, zatímco veřejné služby jsou vnímány jako nutné zlo, které musí nést daňoví poplatníci a ukrajuvat si tak ze svých příjmů. Přestože se například vzdělání těší ve společnosti relativně velké důležitosti, realita mnohdy ukazuje na jeho nízký rozsah či kvalitu. Galbraith kritizuje také měření hospodářského produktu jako všeobecně uznávaného ukazatele prosperity společnosti, neboť ten nečiní rozdíl mezi službami poskytovanými veřejnými a soukromými podniky. *„Zvýšené poskytování vzdělávacích služeb má*

---

¹¹⁰ Přinesl však s sebou i problémy, zejména pak nárůst role státu v ekonomice. O tomto problému viz další kapitoly.

¹¹¹ GALBRAITH, J. K.: *Ekonomía a spoločenské ciele*. Bratislava 1982, s. 199.

v celkovém úhrnu místo, jež se svým způsobem neliší od zvýšené výroby televizních přijímačů.“¹¹²

„Společnost hojnosti“, jak označuje soudobý stav poválečné Ameriky, neodpovídá stejnému ekonomickému pojetí jako společnost před sto padesáti lety. Zatímco systém D. Ricarda (který Galbraith nazývá „ekonomií bídy“) vysvětloval svět, pro který byl charakteristický nedostatek, dnešní ekonomie čelí světu, v němž se společnost „topí“ v soukromé spotřebě a kde problémem není výroba sama o sobě, nýbrž nezaměstnanost, která vzniká jejím zpomalením¹¹³. Ztrácí se naléhavost výroby a relativní nasycenost společnosti by hrozila snížením poptávky, což není v zájmu společnosti ani sektoru velkých korporací, který z této poptávky těží velké zisky. Tento problém bohaté společnosti začíná již u otázky potřeb člověka. Galbraith vysvětluje, jak se historicky měnila jejich naléhavost spolu s nutností ekonomické teorie na ni reagovat: Zatímco „začátkem devatenáctého století jen málokdo potřeboval, aby mu nějaký další člověk připomínal, co potřebuje“, dnešní doba je charakteristická tím, že si lidé uvědomí své nové potřeby teprve tehdy, jsou-li „uměle vyvolány, pečlivě zpracovány a živeny reklamou a uměním prodávat“¹¹⁴. Klasická politická ekonomie uznávala představu o poklesu naléhavosti potřeb¹¹⁵, a tím i výroby. Posléze se však ekonomie oprostila od posuzování zboží z hlediska nutnosti, když pokles naléhavosti potřeb nepřipustila¹¹⁶. Všeobecně uznávané nahlížení na potřeby v dnešní ekonomii pochází od A. Marshalla, který stanovil zjednodušující předpoklad, že je třeba studovat duševní stavy spíše prostřednictvím jejich projevu než samy o sobě, a pokud tyto skýtají stejné podněty k akci, považujeme je za sobě rovné¹¹⁷. Galbraith však tvrdí, že pokud by potřeby mohly být naplněny a zároveň spotřeba neměla poklesnout, je na výrobcích, aby tuto spotřebu zajistili. Proto můžeme být v dnešní ekonomice svědky masivního investování do „tvorby potřeb“ pomocí marketingové komunikace, která stále více agresivním způsobem společnosti vnucuje stále více zbytné statky.

---

¹¹² GALBRAITH, J. K.: *Společnost hojnosti*. Praha 1967, s. 136.

¹¹³ Tamtéž, s. 232. O klesajícím významu mezního přírůstku veškeré výroby viz s. 147.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 24.

¹¹⁵ Počítala s tím, že po naplnění potřeby (snížení mezního užítku z jeho spotřeby na minimum) jednoho statku přechází spotřebitel k naplnění potřeby druhého statku v jeho preferenčním žebříčku, který zákonitě představuje menší naléhavost, poté třetího atd.

¹¹⁶ GALBRAITH, J. K.: *Společnost hojnosti*. Praha 1967, s. 147.

¹¹⁷ MARSHALL, Alfred: *Principles of Economics*, s. 16. Citováno podle GALBRAITH, J. K.: *Společnost hojnosti*. Praha 1967, s. 148.

S tímto fenoménem však jen těžko drží krok veřejné služby, jež nedisponují takovými prostředky jako velké a vysoce ziskové korporace. Společnost se tak pyšní moderními automobily, které jezdí po špatně udržovaných silnicích, soukromým bohatstvím, které je chráněno slabým policejním aparátem a dalšími paradoxy v oblasti obecné vzdělanosti, veřejného zdraví aj.¹¹⁸

Společnost hojnosti trpí kromě otázky tvorby spotřebitelské poptávky ještě dalšími problémy jako je inflace či tzv. „insular poverty“, kterými se budeme zabývat v dalších kapitolách. Celkově Galbraith ve svém díle z roku 1958 zpochybnil suverenitu spotřebitele obhajovanou neoklasickou ekonomii i předpoklad, že vysoký hospodářský růst a velká spotřeba jsou příznakem zdraví ekonomiky a společnosti. Nabídl také jiné vysvětlení reklamy než jako zdroje informace.

4.4 DVOUSEKTOROVÁ EKONOMIKA, STÁT A TEORIE KONVERGENCE

Ve svém díle *The New Industrial State* (1967) Galbraith detailně rozpracovává svou teorii korporací a propojuje v něm téměř všechny své poznatky, které učinil ve svých předchozích pracích. Připojuje nové postřehy a podává tak pohled na fungování moderní firmy, který se stal základem pro budoucí moderní teorie.

Jak už bylo několikrát zmíněno, Galbraith přisuzuje zásadní úlohu ve vývoji ekonomiky technologickému pokroku. Proces výroby je však stále více komplexní a moderní technologie čím dál tím více složitější, což znamená rozsáhlé a dlouhodobé investice do kapitálu i pracovní síly, které se neobejdou bez složitého systému plánování a vysoké úrovně organizace. Ta vyžaduje vysoce kvalifikované pracovníky a profesionální management schopný řídit složité procesy, neboť jedna osoba (vlastník) již nedokáže kontrolovat chod firmy v její složité podobě. Tuto skupinu řídicích pracovníků a specialistů v moderní korporaci, která je schopna ovlivňovat rozhodovací procesy firmy spíše než vlastník, Galbraith označuje jako „technostrukturu“¹¹⁹. Ta

---

¹¹⁸ GALBRAITH, J. K.: *Společnost hojnosti*. Praha 1967, s. 136.

¹¹⁹ „Technostruktura představuje novou třídu a nový faktor výroby. Skládá se z rozptýlené struktury rozhodovacího procesu velké korporace a ovlivňuje užití a zavádění nových technologií. To zahrnuje řadu manažerských, technických, právních, inženýrských, účetních a reklamních dovedností. Technostruktura vybírá produkty a výrobní techniky včetně počtu a typu zaměstnaných pracovníků, vytváří

ovšem sleduje své vlastní cíle, které nemusí být nutně shodné s cíly vlastníka. Může tedy vznikat dilema mezi zájmy akcionářů, kteří preferují maximalizaci zisku (čímž odpovídají neoklasickému modelu) a zájmy technostruktury. Ty jsou spojeny spíše se zvyšováním obrátu, rozšiřováním a růstem korporace (ceny akcií), z kterého pro technostrukturu vyplývá větší moc, platy i prestiž.

Na rozdíl od malých konkurenčních firem, které se musí neustále přizpůsobovat prudkým výkyvům a změnám na trhu, velké korporace, pokud mají investovat do technologických inovací, chtějí mít alespoň minimální jistotu, že situace na trhu zůstane stabilní. Technostruktura má tedy vysoký zájem na potlačení nejistot spojených s trhem, čehož se snaží dosáhnout uzavíráním dlouhodobých odběratelsko-dodavatelských smluv, utvářením preferencí spotřebitele pomocí reklamy, vertikální integrací či zaváděním diversifikované produkce, jež by případně dokázala absorbovat změny vkusu spotřebitele. Dlouhodobé, finančně náročné investice implikují také dlouhodobé plánování, které rovněž závisí právě na stabilitě. Podle Galbraitha je korporace „*instituce, která musí zvládnout, zmírnit nebo eliminovat nejistotu*“¹²⁰.

Organizace, které jsou schopny dosáhnout výše zmíněných charakteristik Galbraith označuje jako „mature corporations“, zralé korporace, které v moderní ekonomice dohromady tvoří tzv. „planning system“, plánovitý sektor. Ten představuje zhruba polovinu produkce. V ekonomice však stále existuje ještě druhý sektor, který se svým chováním přibližuje neoklasickému modelu. Zahrnuje malé a střední podniky, které zajišťují zbylou část produkce. Jedná se o tzv. „market system“, tržní sektor. Galbraith tak rozděluje ekonomiku na dvě sféry, které jsou spolu provázané a na sobě závislé, avšak fungují rozlišným způsobem. Výsledným stavem je „bimodal economy“, česky smíšená ekonomika (Holman) nebo dvousektorové hospodářství (Sitárová), ve kterém však jasně dominuje plánovitý sektor. Ten má zajištěný a velkorysý příjem, zatímco tržní sektor je vystaven příjmům nižším a méně jistým¹²¹.

Moc plánovitého sektoru určovat ceny a možnost dlouhodobě plánovat je ještě více umocněna jeho symbiotickým propojením se státem. To vzniká mimo jiné na

---

marketingovou a cenovou politiku, a je zodpovědná za organizaci přístupu k vnitřnímu i vnějšímu financování.“ DUNN, S. P. – PRESSMAN, S.: c. d., s. 171.

¹²⁰ Tamtéž, s. 173.

¹²¹ Tamtéž, s. 175.

základě regulace agregátní poptávky¹²² ze strany státu, což chrání technostrukturu a její úspěšné plánování¹²³. Hlavním důvodem jsou však útraty vlády za velké objemy produktů tohoto sektoru. Jiným aspektem jsou firmy, které mohou existovat jedině díky státním zakázkám (jedná se např. o zbrojní průmysl). Takové firmy musí nutně vyvíjet velké úsilí o jejich získání v podobě lobby a provázání se státem se tak ještě více prohlubuje.

S tendencí vyspělé kapitalistické ekonomiky stávat se více plánovitou a naopak větším spoléháním na trh v socialistických ekonomikách sovětského bloku souvisí teorie konvergence, která podle Galbraitha má, či spíše měla vyústit v jednotnou industriální společnost. Tato by se stala určitým kompromisem mezi kapitalismem a socialismem. Budoucí vývoj však tuto tezi nepotvrdil.

4.5 INFLACE A PROBLÉM CHUDOBY

Inflace je jedním z hlavních syndromů vyspělých ekonomik. Galbraith jí věnuje ve svém díle patřičnou pozornost, zejména v knize *Společnost hojnosti* nebo *The Liberal Hour* (1960). I pro fenomén inflace má Galbraith vysvětlení pocházející z podstaty ekonomiky, ve které dominují zralé korporace. Není podle něho náhodou, že historie zaznamenala první vznik těchto korporací ve stejné době, jako se inflace stala hlavním problémem hospodářské politiky¹²⁴. Korporace mají obrovský zájem na udržování vysoké úrovně efektivní poptávky, která zvyšuje inflační tlaky. Ty mohou být potlačeny dvěma základními způsoby. Regulací poptávky pomocí zdanění či vyšších úrokových měr nebo kontrolou peněžní zásoby. Galbraith však nesouhlasí ani s Keynesovým fiskálním řešením ani s monetaristickým. Tvrdí, že tyto známé hospodářské politiky nezohledňují institucionální změny ve struktuře ekonomiky. Zejména zvýšení úrokových měr dopadne na konkurenční a na oligopolní trh rozdílně a je ve své podstatě diskriminující. Restriktivní fiskální politika má zase nepřiměřené dopady na výrobu a hospodářský růst. Další strategií v boji proti inflaci bývá prosazování větší konkurence, jejíž negativní důsledky již byly zmíněny výše.

---

¹²² „Anticyklická a prorůstová keynesovská politika zajišťující odpovídající úroveň agregátní poptávky, rovnováhu mezi vývojem úspor a investic a zároveň vytvářet vhodné podmínky pro úspěšné plánování na úrovni korporací“. SOJKA, Milan: c. d., s. 517.

¹²³ GALBRAITH, J. K.: *The new Industrial State*. Boston 1969, s. 225.

¹²⁴ DUNN, S. P. – PRESSMAN, S.: c. d., s. 185.

Inflace vzniká především tlakem vysokých mezd na ceny a vysokými cenami na mzdy. Vzniká mzdově cenová spirála, na jejímž počátku obvykle stojí silné odbory, kterým bylo vyhověno v požadavcích na růst mezd ze strany technostruktury, jež se tímto chtěla vyhnout vleklým sporům se svou „vyvažující silou“. V této situaci vidí Galbraith jako řešení zavedení adekvátních institucí, jakými jsou např. mzdové a cenové kontroly v doplnění o regulaci úrovně poptávky, které jsou schopny tento cyklus přerušit¹²⁵. Galbraithovo zaujetí pro cenové kontroly vychází z jeho úspěšného působení v Úřadu pro kontrolu cen, kde se přesvědčil, že jimi lze úspěšně omezovat inflační tlaky. Argumentuje, že ceny firem na oligopolním trhu (jež nazýváme „price makers“) již nejsou ukazatelem vzácnosti, ale odrážejí zájmy a rozhodnutí technostruktury. Určení cen, které již byly určeny proto nemůže být považováno za „pokřivení trhu“. Proti tvrzení, že kontroly vedou k nákladnému dozoru a byrokratizaci ze strany státu Galbraith namítá, že ceny musí být monitorovány v plánovitém sektoru hospodářství, který zahrnuje jen cca 1000 firem¹²⁶.

Značná pozornost je věnována otázce chudoby a jejích příčin, a to zejména v knize *The Nature of Mass Poverty* (1979). Galbraith se opět staví proti standardním vysvětlením konvenční moudrosti. Ta dává důraz na individuální volby člověka, přičemž chudoba je pro ni výsledkem těchto voleb. Případná státní podpora obvykle působí demotivačně a tak problém ještě více prohlubuje. Galbraith neuznává ani radikální teorie, které chudobu přisuzují kolonialismu. V této spojitosti dává příklad Latinské Ameriky, kde kolonialismus rozhodně není aktuální téma a přesto je většina lidí v těchto zemích chudá. Galbraith vidí chudobu jako výsledek společenské nerovnováhy, ve které jsou zanedbávány veřejné statky a (podobně jako Veblen nebo Myrdal) „začarovaného kruhu“ kumulativních příčin, ze kterého se chudí nedokážou dostat vlastními silami.

Je však rozdíl mezi tzv. „insular poverty“, omezenou chudobou, která existuje ve vyspělé společnosti a tzv. „mass poverty“, masovou chudobou, jež může zahrnovat většinu společnosti v rozvojových zemích. Omezená chudoba vzniká z několika důvodů. Zaprvé, duální ekonomika předurčuje určitou část lidí k práci v nejistém tržním sektoru, kde jsou vypláceny nízké mzdy a je zde větší riziko ztráty zaměstnání. Pracující v tržním sektoru by mohli benefitovat z důležitých veřejných služeb, jako je přístup ke

---

¹²⁵ GALBRAITH, J. K.: *Společnost hojnosti*. Praha 1967, s. 213-215.

¹²⁶ DUNN, S. P. – PRESSMAN, S.: *c. d.*, s. 188.

kvalitnímu vzdělání a zdravotní péči. Nicméně v důsledku nerovnovážného zaměření vyspělé ekonomiky na soukromou výrobu jsou tyto služby poskytovány v nedostatečné míře. Zadruhé, ve společnosti všeobecné hojnosti klesá politická ochota se tímto problémem zabývat, neboť nepatrná část obyvatelstva žijící v chudobě nepřináší mnoho voličských hlasů. Omezená chudoba by měla být řešena potlačováním společenské nerovnováhy ve prospěch veřejných služeb. V tomto směru Galbraith navrhuje např. zvýšení daně z obrátu a další opatření. U masové chudoby vysvětluje historický vývoj, ve kterém byl reprodukční cyklus chudoby zastaven pouze redukcí obyvatelstva následkem katastrof (války, hladomor) nebo migrací. Podle Galbraitha je řešením investice do lidského kapitálu, především do vzdělání. Tomu musí adekvátně dopomoci stát tím, že vyvine správné instituce. Na prvním stupni musí být státem zajištěno vzdělání, komunikace a transport. V druhé řadě musí stát podpořit zdravotnictví a rozvoj těžkého průmyslu. To se ovšem neobejde bez zahraniční pomoci, kterou by měly nabídnout západní vyspělé země.

4.6 KRITIKA

J. K. Galbraith samozřejmě nezůstal prost kritiky ze strany mnoha ekonomů, a to zpravidla kritiky velmi ostré. Nebyl mezi akademickými ekonomy příliš oblíbený, což plyne nejen z jeho kontroverzních postojů, ale i z faktu, že o svých kolezích nepsal příliš uctivě. Často mu bývá vytýkáno jeho zaměření na širší publikum než striktně ekonomické jako i to, že byl spíše tzv. „story-teller“¹²⁷. Bývalý český ministr pro privatizaci Tomáš Ježek Galbraitha dokonce nazval kreténem¹²⁸. Peter J. Boettke o Galbraithovi píše jako o talentovaném žurnalistovi a úžasném veřejném intelektuálovi, který však byl více literární než vědeckou osobností¹²⁹. Dále bývá poukazováno na to, že Galbraith zastával nejružnější protichůdné názory. Na jedné straně např. rozvíjí teorii o závislosti plánovitého sektoru na vládních výdajích, aby později empiricky dokázal, že snížení vládních nákupů nikdy nemělo dopad na spotřebu v národním

---

¹²⁷ SOJKA, M.: *Nad teoretickým odkazem Johna Kennetha Galbraitha*. Proneseno v Klubu České bankovní asociace 23. 5. 2006. Citováno podle JUREČKA, V.: *c. d.*, s. 198.

¹²⁸ HUSÁK, Petr: *Budování kapitalismu v Čechách – Rozhovory s Tomášem Ježkem*. Praha 1997, s. 42.

¹²⁹ BOETTKE, Peter J.: Review of Richard Parker, *John Kenneth Galbraith: His Life, His Politics, His Economics*. Citováno podle ŠÍMA, Josef – MINÁRIK, Pavol: *O povaze a hranicích nové institucionální ekonomie*. In: JUREČKA, V.: *c. d.*, s. 17.

hospodářství¹³⁰. Tradičně nejvíce kritiky se snáší od zastánců neoklasické ekonomie a neoliberalismu. Většina jejich sporů s Galbraithem však vychází z rozdílného metodologického přístupu (viz kapitola K vývoji institucionální ekonomie) a vzájemná kritika je proto téměř nevyhnutelná. Co se týče monopolů, Galbraith vnímá jejich existenci jako výsledek vývoje, jako novou podobu tržní struktury, jež vyžaduje nový přístup ekonomické analýzy. Neoklasici samozřejmě nesouhlasí, vnímají monopol jako klasické tržní selhání a odmítají historickou podmíněnost. Pokud Galbraith poukazuje na dynamismus vzešlý od velkých korporací provázaných se státem, kontrolujících trh a schopných náročné inovace, neoklasici oponují, že dynamismus je charakteristickým znakem pouze dokonalé konkurence atd.

Mnoho pozdvižení mezi ekonomy vyvolala koncepce utváření preferencí spotřebitelů. T. G. Buchholz vytýká Galbraithovi, že zredukoval lidskou bytost na úroveň Pavlovova slintajícího psa neschopnou racionálně zhodnotit, co je opravdu potřebné a co ne. Připouští sice, že reklamní bitvy mezi totožnými výrobky jsou mrháním peněz, ale odkazuje na slavnou studii, která prokázala, že v těch státech USA, kde byla optikům povolena inzerce, se brýle prodávaly o 25-30% levněji než v těch, které tuto reklamu zakazovaly¹³¹. L. Spáčilová uvádí řadu příkladů, kdy nové výrobky velkých podniků na trhu propadly a přinesly těmto firmám značné ztráty, přitom stačilo pouze zmanipulovat spotřebitele. Argumentuje, že je podstatně jednodušší uspokojovat existující potřeby než vytvářet nové, ostatně proto také firmy investují velké částky do průzkumu trhu¹³². Na Galbraithovu obranu by však bylo vhodné dodat, že reklamě přisuzoval nikoli absolutní moc, jak bývá často zjednodušeně interpretováno. Ve skutečnosti hovořil pouze o „degree of influence“, částečném vlivu na spotřebitelovo rozhodování, které si zaslouží důkladnějšího zkoumání¹³³. Mezi ekonomy však panuje shoda, že Galbraith moc reklamy pravděpodobně přecenil.

Šíma a Minárik kritizují Galbraithovo rozdělení dvou různých světů, pro které platí údajně odlišné ekonomické principy¹³⁴. Ať už jde o rozdělení ekonomiky na plánovitý a tržní sektor nebo odlišení dříve platné „ekonomie bídy“ od „ekonomie hojnosti“, kterou je teprve nutné zformulovat, autoři obviňují Galbraitha z toho, že

---

¹³⁰ GALBRAITH, J. K.: *Společnost hojnosti*. Praha 1967, s. 230.

¹³¹ BUCHHOLZ, T. G.: *c. d.*, s. 166-168.

¹³² SPÁČILOVÁ, Lenka: *John Kenneth Galbraith a reklama*. In: JUREČKA, V.: *c. d.*, s. 175-176.

¹³³ „[...] consumer manipulation may not be perfect, but must be acknowledged and analyzed.“ DUNN, S. P. – PRESSMAN, S.: *c. d.*, s. 174.

¹³⁴ ŠÍMA, J. – MINÁRIK, P.: *c. d.*, s. 18.

nepochopil základní definici ekonomie (příčemž citují G. Beckera). Tímto se ale opět dotýkáme původních východisek, které u Galbraitha zahrnují i odlišné definice samotné ekonomické disciplíny a které již byly popsány výše. Rozdělení systému hospodářství z hlediska způsobu fungování bylo zcela vědomé a Galbraith vynakládal velké úsilí, aby existenci tohoto stavu dokázal.

Jaroslav Borovička z University of Chicago Galbraithovi vytýká silně malthusiánský pohled při analýze chudoby, který ekonomie už dávno opustila a nedostatečné vysvětlení toho, proč se některým zemím podařilo chudobu překonat¹³⁵.

4.7 ZÁVĚR

Přestože Galbraith zastával mnoho protichůdných názorů a jeho teorie povětšinou nebyly potvrzeny budoucím vývojem, nemůže se mu upřít jeho katalyzační úloha v rozvoji ekonomie. Nevyvinul sice, jak píše Buchholz, paradigma či metodu, kterou by národohospodáři mohli otestovat a podrobit rozboru, ale poukázal na slabé stránky dosud všeobecně přijímaných vysvětlení ekonomických jevů a naznačil směr, který se měl stát základem pro hlubší rozpracování v teoriích nové institucionální ekonomie. Jeho úsilí se upínalo k tomu, aby vymohl větší pozornost pro faktor moci v ekonomice a potažmo pro další instituce, jež byly ekonomii hlavního proudu zanedbávány. Nabídl pro ně jiné či rozšiřující vysvětlení.

F. A. Hayek např. píše, že cenový systém vykonává svou funkci pouze tehdy, když funguje konkurenční soutěž, jinými slovy když bude výrobce nucen se pohybům cen na trhu přizpůsobit a nebude je moci sám určovat¹³⁶. Galbraith souhlasí, avšak dodává, že polovina americké ekonomiky se nachází ve stavu, kdy konkurenční trh byl jako nejisté prostředí potlačen ve prospěch organizace, plánování a stability. Výkyvy trhu firma zmírňuje vertikální integrací, utvářením spotřebitelových preferencí s cílem ovlivnit jeho kupní chování a uzavíráním dlouhodobých smluv. Zvýšení úrokových sazeb je např. schopna vykompenzovat prodloužením splátek spotřebních úvěrů. Velká

---

¹³⁵ BOROVIČKA, Jaroslav: *Co právě čtu: John Kenneth Galbraith - The Nature of Mass Poverty*. pinus@chicago, <http://pinus.bloguje.cz/767274-co-prave-ctu-john-kenneth-galbraith-the-nature-of-mass-poverty.php>, (3. 4. 2011).

¹³⁶ HAYEK, F. A.: *c. d.*, s. 57. Též GALBRAITH, J. K.: *American Capitalism: The Concept of Countervailing Power*. Harmondsworth, Middlesex 1963, s. 28.

firma tak vzniká jako odpověď na nejistou povahu trhů. Tento přístup je základním kamenem moderní institucionální teorie firmy, která dává důraz jak na odlišnou příčinu vzniku, tak na odlišné cíle moderních firem než jaké jsou prezentovány v ekonomických učebnicích. Maximalizace zisku není cílem technostruktury. „*Neoklasický model popisuje zlo, které neexistuje, protože vychází z cíle, který nikdo nesleduje*“¹³⁷. Galbraithovy myšlenky našly určitou míru formalizace v pojetí teorie zastupování O. Harta, kde se nesoulad mezi zájmy vlastníků a manažerů přenáší na vztah principal-agent. Svými úvahami o chudobě se stal také předchůdcem moderní teorie lidského kapitálu. Ještě před Beckerem a Schulzem, Galbraith v roce 1958 rozpoznal, že vzdělání je nejen spotřební, ale i investiční statek¹³⁸. Byl také jeden z prvních, kteří zdůrazňovali, že lidský kapitál a znalosti jsou rozhodujícím faktorem výroby v moderní ekonomice.

Návrhy na řešení společenské nerovnováhy Galbraitha často řadí k levicovým (intervenčně orientovaným) ekonomickým proudům. Regulace cen, státní podpora poskytování společensky žádoucího zboží a služeb či zvyšování daní byla jeho standardní doporučení v oblasti hospodářské politiky. Přesto by neměl být zjednodušeně vnímán jako socialista. V díle *Společnost hojnosti* se vymezuje proti „pořouchlým experimentům“ s přerozdělováním bohatství, kterým se americká ekonomika vyhnula zásluhou růstu reálného důchodu. V souvislosti s požadavkem na vyšší zastoupení veřejných služeb ve výrobě také dodává: „*Že by měli mít obyvatelé měst přísun netoxického vzduchu, to ještě není podnět k revolučnímu milkování se socialismem*“¹³⁹.

Galbraith bývá někdy spojován i se stoupenci stagnacionismu¹⁴⁰. Ani s nimi ale jeho teoretický systém, kromě koncentrace ekonomické moci, nenachází mnoho společných prvků. Jak už bylo zmíněno výše, Galbraith v existenci oligopolních trhů nevidí stagnaci, ale naopak dynamismus, který byl nejvíce patrný v období poválečného hospodářského růstu a který stagnacionisté neumí vysvětlit.

Galbraith používá místo modelů a výpočtů daleko více empirických dat a historických odkazů, což je v souladu s tradicí starého institucionalismu a spojuje ho především s T. Veblenem, a to hlavně co se týče ostré kritiky americké společnosti a moderního kapitalismu. Nicméně, mnoho společných znaků Galbraithova díla lze najít i

---

¹³⁷ GALBRAITH, J. K.: *Ekonomía a spoločenské ciele*. Bratislava 1982, s. 198.

¹³⁸ GALBRAITH, J. K.: *Společnost hojnosti*. Praha 1967, s. 239-254..

¹³⁹ Tamtéž, s. 240.

¹⁴⁰ např. HAZLITT, Henry: *Ekonomie v jedné lekci*. Praha 2008, s. 158.

s J. M. Keynesem, M. Kaleckim, J. Robinson a dalšími post-keynesiánci. Nabízí se tedy otázka, zda a do jaké míry byl J. K. Galbraith významným i pro keynesiánský proud politické ekonomie. Odpověď budeme hledat v následující kapitole.

5. J. K. GALBRAITH – INSTITUCIONALISTA NEBO KEYNESIÁNEC?

Ačkoli tato práce zdůrazňovala Galbraithův přínos v rámci institucionální ekonomie, jeho pole působnosti bylo daleko širší. Původně zaujat pracemi T. Veblena, později s nadšením přijímá učení i J. M. Keynese, jehož odkaz je u něho patrný po celou dobu jeho akademické kariéry. Přestože ani keynesiánské učení neušlo jeho kritice, bylo pro něho pravděpodobně přijatelnější variantou v přístupu k ekonomii než neoklasický model. Stejně jako Keynes, se Galbraith nezdřáhal prosazovat zasahování do volného chodu tržního hospodářství. Své intervencionistické závěry však formuluje na základě jiných východisek než Keynes. Netvrdí, že trh je vnitřně nestabilní, nýbrž že se vývojem proměnila struktura ekonomiky, kde sice dál tržní mechanismus funguje, je mu však vyhrazeno stále menší místo¹⁴¹. Ačkoli Keynes historický čas bere v úvahu, Galbraith se svým myšlením podobá spíše post-keynesiánské škole, která metodologicky navazuje na americký institucionalismus daleko zřetelněji¹⁴². Konkrétně jde o metodologický realismus a kolektivismus.

Oba směry vnímají člověka jako bytost determinovanou společenskými vazbami a momentální institucionální strukturou. Oba mají totožný předmět zkoumání – chování a vývojové tendence soudobé kapitalistické ekonomiky v její konkurenčně nedokonalé podobě. Oba požadují přiblížení ekonomické teorie co nejvíce hospodářské realitě a oba odmítají začátek ekonomické analýzy u racionálního jedince, neboť znalost jeho chování na mikroúrovni údajně nepostačuje k vysvětlení makroekonomických jevů. Galbraith, stejně jako post-keynesiánci, zkoumá vady moderního kapitalismu a hledá funkční koncepty hospodářské politiky, které by je pomohly vyřešit.

---

¹⁴¹ Nikoli však jednosměrně. Jedná se o tendenci spojenou s postupující technologií. Galbraith píše: „*Přesun iniciativy od spotřebitele k vyrábějící firmě je správně popisován jako plánování. Avšak já popisuji směr pohybu a nikoli konečný výsledek.*“ GALBRAITH, J. K.: *Poznámka k plánu a trhu*. Politická ekonomie, 1969, roč. 17, č. 8, s. 1048.

¹⁴² Ne náhodou se Galbraith zapíčil o vznik periodika *Journal of Post Keynesian Economics*, když jako jeden z členů redakční rady finančně asistoval u jeho založení. Paul Davidson vzpomíná, že časopis se původně měl jmenovat *Journal of Keynesian Economics*, ale poté, co se ukázalo, že jeho zkratka by zněla „JOKE“, bylo nutné název doplnit o slovo „post“. DAVIDSON, Paul: *Galbraith and the Post Keynesians*. *Journal of Post Keynesian Economics*, 2005, roč. 28, č. 1, s. 110.

Nejdůležitější je, jak píše S. Pressman, že Galbraith poskytl post-keynesiáncům chybějící mikroekonomii, která doplnila Keynesovu makroekonomickou analýzu¹⁴³. Např. analýzu nejistoty, kterou post-keynesiánci rozpracovali na makroekonomické úrovni, Galbraith doplňuje o mikroekonomickou nejistotu, kterou se firmy snaží potlačit patřičnou úrovní organizace a dalšími nástroji, které byly popsány výše. Galbraith popisuje chování a organizaci firmy na nedokonale konkurenčních trzích, zájmové nesoulady v jejím rámci, růst její moci nad trhem a provázání se státem. Zdůrazňováním těchto vztahů se přibližuje jak institucionalistům, tak Keynesovi nebo Kaleckému¹⁴⁴. Velkou podobnost lze nalézt v analýze růstu produktivity, kde Galbraith shodně s post-keynesiánskou školou přisuzuje větší důležitost důchodovému efektu před substitučním. Tvrdí, že pro růst produktivity pracovníků jsou důležité dostatečně vysoké mzdy. Druhou podmínkou jsou investice do lidského kapitálu¹⁴⁵.

Dalším společným znakem s keynesiánskou ekonomikou je Galbraithovo tvrzení, že úroveň efektivní poptávky¹⁴⁶ určuje úroveň ekonomické aktivity. Na tomto základě Galbraith, stejně jako Keynes, odmítá platnost Sayova zákona. Plánovitý sektor si nedokáže automaticky zaručit vysokou a stabilní efektivní poptávku po všech svých statcích, které produkuje. Je-li tedy efektivní poptávka nízká, existuje nedobrovolná nezaměstnanost. Zde se Galbraith opět shoduje s Keynesem v odpovědnosti státu za udržování dostatečné úrovně této poptávky. Keynes požadoval, aby stát zajistil to, co nemohou zajistit soukromé firmy, např. budování infrastruktury. Kromě toho, že bude udržena dostatečná úroveň poptávky a zaměstnanosti, povedou podpůrné politiky k budoucímu růstu produktivity. Galbraith však jde ještě dál. Zvýšené vládní investice jsou podle něho potřebné nejen v dobách hospodářské recese, ale i v dobách prosperity. Jejich finanční náročnost by mělo krýt vyšší zdanění, a to i zdanění progresivní. Argumentuje, že ve společnosti všeobecné hojnosti jsou společenské náklady na vysoké veřejné investice zanedbatelné oproti blahobytu, kterého lze tímto dosáhnout v dlouhém

---

¹⁴³ PRESSMAN, S.: *John Kenneth Galbraith and the Post Keynesian Tradition in Economics*. Review of Political Economy, 2008, roč. 20, č. 4, s. 477.

¹⁴⁴ Galbraithův pojem „moc firmy“ a Kaleckého pojem „stupeň monopolu“ mají mnoho společného, ačkoli se liší v pohledu na třídní konflikt, který je na rozdíl od Kaleckého pro Galbraitha skrytý a rozptýlený. Z tohoto pohledu je Galbraithovo vysvětlení pomocí role technostruktury v ekonomice více relevantní pro dnešní svět. DUNN, S. P. – PRESSMAN, S.: *c. d.*, s. 192.

¹⁴⁵ PRESSMAN, S.: *c. d.*, s. 482.

¹⁴⁶ Efektivní poptávka je dána tím, co jsou ekonomické subjekty ochotny utratit, nikoli tím, co se vyrobí.

období¹⁴⁷. Dokazuje, že vyšší zdanění bohatých se výrazně nepromítne na produktivitě ani na hospodářském růstu.

Keynesiánské hospodářské politiky však musí být doplněny o jistou formu politiky důchodové. Cílem je vyhnout se inflačním tlakům, které se objeví, pokud se ekonomika přibližuje stavu plné zaměstnanosti. Jak bylo zmíněno výše, restriktivní fiskální politiku Galbraith odmítá z důvodu příliš velkých ztrát, kterou by ekonomika utrpěla formou hospodářského poklesu. Prosazuje také již známé řešení v podobě kontrol. Tuto perspektivu sdílí i někteří post-keynesiánci (cenové kontroly připouští např. Cornwall, Rochon nebo King). Galbraith odmítá řešit inflaci pomocí monetární politiky, neboť je přesvědčen, že inflace pochází z reálné části ekonomiky (nikoli z nadměrného růstu peněžní zásoby) a je ve své podstatě výsledkem důchodově distribučního konfliktu¹⁴⁸. Opět lze nalézt spojitost mezi Galbraithovým myšlením a tzv. teorií konfliktní inflace, která byla rozvinuta post-keynesiánskou ekonomii v 70. a 80. letech.

V dílech *The Great Crash, 1929* (1955) a *A Short History of Financial Euphoria* (1990) se Galbraith zabývá i davovou psychologií, která vedla k největší hospodářské krizi v dějinách kapitalismu a která utváří chování finančních trhů a institucí. Píše o lidských sklonech k chamtivosti, euforii, přehnaných očekáváních a panice, které mohou vyústit v přebytek, podvodné jednání či eventuální kolaps. Rozebírá tak podobné myšlenky jako Keynes v *Obecné teorii* nebo H. Minsky v knize *Can „It“ Happen Again?* (1982). Tyto úvahy přispěly, jak píše Dunn a Pressman, k „dokrášlení“ Keynesova zvířecího pudu¹⁴⁹.

Abychom shrnuli výše naznačené poznatky, Galbraith může být vnímán jako ekonom, který obohatil (post-) keynesiánství o institucionální pohled. Stejně jako Keynes upozornil na to, že některé instituce, jako např. finanční trh, mohou deformovat racionalitu i hospodářský vývoj. Do Keynesových konceptů hospodářské politiky však zabudoval některé změny. Obecně Galbraith s post-keynesiánci sdílí zájem o historii, nejistotu, otázky týkající se rozdělování a důležitost politických a ekonomických institucí determinujících úroveň ekonomické aktivity. S institucionalisty ho naopak spojují témata ekonomické moci, vlivu institucí na chování jednotlivců a důraz na

---

¹⁴⁷ PRESSMAN, S.: *c. d.*, s. 479.

¹⁴⁸ STOCKHAMMER, Englebert: *Is The NAIRU a Monetarist, New Keynesian, Post Keynesian Or a Marxist Theory?* *Metroeconomica*. 2008, roč. 59, č. 3, s. 495. Dokument pdf, dostupný online z: <http://gesd.free.fr/stonairu.pdf>, (5. 4. 2011).

¹⁴⁹ DUNN, S. P. – PRESSMAN, S.: *c. d.*, s. 193.

pochopení reálného světa. Rozsah oblastí, jimiž se zabýval dovolují Galbraithovi přiznat zásluhu za integraci těchto dvou směrů ekonomické teorie do jedné vize politické ekonomie, která může konkurovat „konvenční moudrosti“.

ZÁVĚR

V této práci jsme zkoumali život a dílo významného ekonoma J. K. Galbraitha, člověka, který významným způsobem ovlivňoval hospodářskou politiku USA i ekonomické myšlení několika generací, Československo nevyjímaje. Jeho myšlenky se staly součástí dějin ekonomických teorií a jeho jméno je citováno téměř pokaždé, pokud dojde na debatu o úloze reklamy, moci nadnárodních korporací, smyslu výroby či ekonomie samotné.

Tato práce podala v českém jazyce jediný rozsáhlejší obraz této osobnosti institucionální ekonomie a jejího přínosu. V první kapitole jsme dokázali, že Galbraith nebyl neznámý ani v Československu. Jeho myšlenky se zde těšily značnému (i když rozporuplnému) ohlasu u akademických elit a potenciálně mohly silně ovlivňovat proreformní hospodářskou politiku z období Pražského jara. Zabývali jsme se jeho životem spjatým s mnoha akademickými i politickými úspěchy a nacházeli jsme paralely mezi jeho zkušenostmi z praxe a formulováním teoretických východisek ve svých dílech. Pro úplnost jsme charakterizovali hlavní prvky a vývoj ekonomického směru, jehož je Galbraith hlavním představitelem. V tomto vývoji jsme vymezili mezikapitulu „poválečný institucionalismus“ a dokázali jsme, že svým dílem Galbraith stojí na pomezí starého institucionalismu a nové institucionální ekonomie. Po tomto úvodu do pozadí myšlenkového směru jsme rozebrali Galbraithovo dílo a jeho ekonomický přínos. Z hlavních knih byly vybrány nejvýznamnější myšlenky a ty byly utříděny do několika samostatných podkapitol pojednávajících o tématech, kterými se Galbraith podrobně zabýval. Zařazena byla i témata českou literaturou opomíjená, např. návrhy na řešení inflace či chudoby a do značné míry také koncept vyvažující síly.

V celé práci byl kladen důraz na komparaci s jinými směry ekonomického myšlení. Velký prostor byl věnován zejména neoklasické ekonomii, jež Galbraith velmi kritizoval a vůči které se ve svém díle nejvíce vymezoval. V závěrečné kapitole jsme naopak hledali souvislosti s Keynesovou ekonomikou, jejíž byl Galbraith velkým obdivovatelem a propagátorem. Na základě společných znaků jsme vedli polemiku ohledně Galbraithova jednoznačného zařazení do proudu institucionální ekonomie. Dospěli jsme k závěru, že Galbraith obohatil institucionalismus o post-keynesiánský pohled (či post-keynesiánství o institucionální pohled) a jeho dílo může být vnímáno i jako integrace těchto dvou směrů politické ekonomie.

SUMMARY

This paper argues that John Kenneth Galbraith was an important figure of the institutional economics and also of the entire economic science. We analyzed at first his connection to the Czechoslovakia, then his life, his economic contributions and at the end we inquired whether or how much Galbraith can be viewed as a Keynesian economist.

Galbraith's thought was close to the intellectual activity in Czechoslovakia in pre-1968 period. His conceptions such as the convergence theory were shared or pursued with interest by many reform economists, notably in the Economic Institute of AS. Galbraith was a life-long professor at Harvard University in Cambridge, Massachusetts, a political and economic advisor to many presidents of the United States, an ambassador to India and also a popular public figure known from mass media. His books (there are over 30) were, and still are, widely read and many of them became best-sellers. His biography outlined in this paper, based on his own memoirs, allows to form a picture of Galbraith's politically and academically successful life as well as to make parallels between his life experience and the economic theories developed in his works.

It is argued that Galbraith is an institutional economist. He shares many of the basic features with the original institutional economics (a.k.a. american institutionalism). It is a case of request for interdisciplinarity. Galbraith and the other institutionalists want the economics to become more interconnected by applying other sciences in the economic analysis. They also analyze the economy structure and its institutions such as the ownership or a decision-making procedure. The main problems in the economy (and the society) arise from the institutional adjustment. In a way, Galbraith's approach is very close to the Post Keynesian view of key economic issues. Both emphasize on the uncertain nature of markets and call for government interventions.

Many of the Galbraith's theoretical concepts became famous and his phrases widely quoted. The concept of countervailing power, the conventional wisdom, the growing power of the firm, the role of technostucture in modern economy and other theories went down in history of economic thought as controversial but inspiring ones.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

AYRES, Clarence E.: *The Theory of Economic Progress*. Chapter XII, The Strategy of Progress. Dostupné online z: <http://cas.umkc.edu/econ/Institutional/Readings/Ayres/ayres.htm>, (17. 3. 2011).

BOROVÍČKA, Jaroslav: *Co právě čtu: John Kenneth Galbraith - The Nature of Mass Poverty*. pinus@chicago, <http://pinus.bloguje.cz/767274-co-prave-ctu-john-kenneth-galbraith-the-nature-of-mass-poverty.php>, (3. 4. 2011).

BUCHHOLZ, Todd G.: *Živé myšlenky mrtvých ekonomů*. Praha, Victoria Publishing 1993. 268 s. ISBN 80-85605-50-3.

COASE, Ronald H.: *Prize Lecture*. Přednáška k památce Alfreda Nobela, 1991. Dostupné online z: http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1991/coase-lecture.html, (22. 2. 2011).

Conversations with History: John Kenneth Galbraith. Rozhovor s J. K. Galbraithem z roku 1986, dostupné online z: <http://www.youtube.com/watch?v=jNgfIH5pyxg>, (4. 3. 2011).

DAVIDSON, Paul: *Galbraith and the Post Keynesians*. Journal of Post Keynesian Economics, 2005, roč. 28, č. 1, s. 103-113. ISSN 0160-3477.

DUNN, Stephen P. – PRESSMAN, Steven: *The Economic Contributions of John Kenneth Galbraith*. Review of Political Economy, 2005, roč. 17, č. 2, s. 161-209. ISSN 1465-3982.

FIŠER, D.: *Galbraithova teorie vyvažujících sil jako další rozvinutí teorií o trhu*. Politická ekonomie, 1969, roč. 17, č. 10, s. 911-920.

GALBRAITH, John Kenneth: *A Life in Our Times*. Boston, Houghton Mifflin Company 1981. 563 s. ISBN 0-395-30509-8.

GALBRAITH, John Kenneth: *American Capitalism: The Concept of Countervailing Power*. Harmondsworth, Middlesex, Penguin Books 1963. 222 s.

GALBRAITH, John Kenneth: *Ekonomía a spoločenské ciele*. Bratislava, Pravda 1982, 446 s.

GALBRAITH, John Kenneth: *Journey to Poland and Yugoslavia*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press 1958. 115 s.

GALBRAITH, John Kenneth: *Plánovaná svoboda*. Hospodářské noviny, 1968, č. 1, příloha Ekonomika ve světě, s. 1.

GALBRAITH, John Kenneth: *Poznámka k plánu a trhu*. Politická ekonomie, 1969, roč. 17, č. 8, s. 1049.

GALBRAITH, John Kenneth: *Společnost hojnosti*. Praha, Svoboda 1967, 335 s.

GALBRAITH, John Kenneth: *The new Industrial State*. Boston, Houghton Mifflin Company 1969, 427 s.

HAYEK, Friedrich August: *Cesta do otroctví*. Brno, Barrister & Principal 2008, 215 s. ISBN 978-80-87029-32-9.

HAZLITT, Henry: *Ekonomie v jedné lekci*. Praha, Alfa Publishing 2008. 180 s. ISBN 978-80-87197-05-9.

HOLMAN, Robert a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha, C. H. Beck 2005. 539 s. ISBN 80-7179-380-9.

HUSÁK, Petr. *Budování kapitalismu v Čechách – Rozhovory s Tomášem Ježkem*. Praha, Volvox Globator 1997, s. 42.

[j.]: *Monopoly and the Concentration of Economic Power*. J. K. Galbraith. Obzor národohospodářský, 1949, roč. 49, č. 1, s. 143-144.

JAMES, Émille: *Dějiny ekonomického myšlení 20. století*. Praha, Academia 1968. 514 s.

JÁNOŠÍKOVÁ, Ivana: *Smluvní teorie firmy*. In: JUREČKA, Václav: *Institucionální ekonomie a její pedagogizace*. Ostrava, Vysoká škola Báňská-Technická univerzita Ostrava 2008, s. 120-126. ISBN 978-80-248-1944-0.

JUREČKA, Václav: *Proč studovat a vyučovat institucionální ekonomii?* In: JUREČKA, Václav: *Institucionální ekonomie a její pedagogizace*. Ostrava, Vysoká škola Báňská-Technická univerzita Ostrava 2008, s. 52-62. ISBN 978-80-248-1944-0.

JUREČKA, Václav: *J. K. Galbraith – Keynesovec a institucionalista (Nástin Galbraithovy životní a vědecké kariéry)*. In: JUREČKA, Václav: *Institucionální*

ekonomie a její pedagogizace. Ostrava, Vysoká škola Báňská-Technická univerzita Ostrava 2008, s. 191-199. ISBN 978-80-248-1944-0.

KADERÁBKOVÁ, Božena – SOJKA, Milan: *Stručné dějiny ekonomických teorií*. Praha, Vysoká škola finanční a správní (EUPRESS) 2008. 96 s. ISBN 80-86754-15-4.

KLAUS, Václav: *Ekonomický ústav, česká ekonomika a česká ekonomie*. Dostupné online z: <http://www.klaus.cz/clanky/848>, (1. 3. 2011).

KLAUS, Václav: *Místo autobiografie: určující momenty a vlivy*. Dokument pdf, dostupný online z: <http://media.klaus.cz/files/autobiografie.pdf>, s. 4, (1. 3. 2011).

LOUŽEK, Marek: *Spor o metodu mezi rakouskou ekonomickou školou a německou historickou školou jako nejvýznamnější metodologický spor v dějinách ekonomie*. Politická ekonomie, 1999, č. 4, s. 529-544.

MLČOCH, Lubomír: *Institucionální ekonomie*. Praha, Karolinum 2005. 189 s. ISBN 80-246-1029-9.

NEZVAL, Pavel: *Setkávání s Galbraithem*. In: JUREČKA, Václav: *Institucionální ekonomie a její pedagogizace*. Ostrava, Vysoká škola Báňská-Technická univerzita Ostrava 2008. s. 163-168. ISBN 978-80-248-1944-0.

PRESSMAN, Steven: *John Kenneth Galbraith and the Post Keynesian Tradition in Economics*. Review of Political Economy, 2008, roč. 20, č. 4, s. 475-489. ISSN 1465-3982.

Robert Heilbroner. Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Heilbroner, (22. 2. 2011).

ŘEZNÍK, Jiří: *Polemika mezi J. K. Galbraithem a G. S. Wheelerem o plánu a trhu a některé její historické souvislosti*. In: JUREČKA, Václav: *Institucionální ekonomie a její pedagogizace*. Ostrava, Vysoká škola Báňská-Technická univerzita Ostrava 2008. s. 179-190. ISBN 978-80-248-1944-0.

SOJKA, Milan: *Institucionalismus a nová institucionální ekonomie*. Politická ekonomie, 1999, č. 4, s. 505-527.

SPÁČILOVÁ, Lenka: *John Kenneth Galbraith a reklama*. In: JUREČKA, Václav: *Institucionální ekonomie a její pedagogizace*. Ostrava, Vysoká škola Báňská-Technická univerzita Ostrava 2008, s. 169-178. ISBN 978-80-248-1944-0.

STANFIELD, James Ronald – WRENN, Mary: *John Kenneth Galbraith and original institutional economics*. Journal of Post Keynesian Economics, 2005, roč. 28, č. 1, s. 25-45. ISSN 0160-3477.

STOCKHAMMER, Englebert: *Is The NAIRU a Monetarist, New Keynesian, Post Keynesian Or a Marxist Theory?* Metroeconomica. 2008, roč. 59, č. 3, s. 479-510. Dokument pdf, dostupný online z: <http://gesd.free.fr/stonairu.pdf>, (5. 4. 2011).

SVOBODA, František: *Za obzor neoklasické ekonomie: Cesta k principům nové institucionální ekonomie*. Politická ekonomie, 2007, roč. 55, č. 4, s. 561-579. ISSN 0032-3233.

ŠÍMA, Josef – MINÁRIK, Pavol: *O povaze a hranicích nové institucionální ekonomie*. In: JUREČKA, Václav: *Institucionální ekonomie a její pedagogizace*. Ostrava, Vysoká škola Báňská-Technická univerzita Ostrava 2008, s. 17-25. ISBN 978-80-248-1944-0.

URBAN, Jan: *Ekonomie s právem a bez něj. K některým základním otázkám nové institucionální ekonomie*. In: BAŽANTOVÁ, Ilona: *K institucionálním základům tržní ekonomiky a k jejich vývoji*. Praha, Prospektrum 2005, s. 9-24. ISBN 80-7175-137-5.

VEBLEN, Thorstein: *Teorie zahálčivé třídy*. Praha, SLON 1999. 344 s. ISBN 8085850710.

WAWROSZ, Petr: *Thorstein Veblen a americká meziválečná institucionální ekonomie*. 2007. Dokument pdf, dostupný online z: <http://nf.vse.cz/download/veda/workshops/veblen.pdf>, (22. 2. 2011).

Zemřel ekonom Galbraith. iHNed.cz, 2. 5. 2006, <http://hn.ihned.cz/c1-18358260-zemrel-ekonom-galbraith>, (15. 3. 2011).

ZÍDEK, Petr: *S lodí, jež dováží boj a fámou*. Lidové noviny, 25. 9. 2010, příloha Orientace, s. 1.